

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi

2019

Kati Ollula

**KOKEMUKSIA
TAIDELÄHTÖISEN TYÖN
SOVELTAMISESTA
MAAHANMUUTTAJATYÖSSÄ**

– humanistinen näkemys

Kati Ollula

KOKEMUKSIA TAIDELÄHTÖISEN TYÖN SOVELTAMISESTA MAAHANMUUTTAJATYÖSSÄ

- humanistinen näkemys

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esiin sosiaalialalla työskentelevien kokemuksia taidelähtöisten menetelmien käytöstä maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä. Tavoitteena on tarjota sosiaalialan toimijoille taidelähtöisten menetelmien käytöstä tietoa ja ajatuksia, joita käyttää tukena toiminnan suunnittelussa.

Tämän tutkimuksen teoreettisessa tietoperustassa syvennytään taidelähtöisten menetelmien käyttöön sosiaalialalla. Tätä tukevana taustateorianana toimivat humanismi ja humanistinen sosiaalityö. Lisäksi tarkastelussa ovat turvapaikanhakijat ja pakolaiset sosiaalialan asiakaskuntana.

Kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka tutkimusmenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua. Haastatteluissa kolme alan ammattilaista jakoi kokemuksiaan taidelähtöisten menetelmien käytöstä työssään maahanmuuttajien kanssa. Tutkimusaineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Haastateltavat kokivat, että taidelähtöiset menetelmät olivat auttaneet ryhmien osallistujia ryhmäytymisessä ja toisiin tutustumisessa; ne olivat antaneet osallistujille väyliä itseilmaisuuksiin sekä tukeneet itsetuntemuksen ja itsetunnon vahvistumisessa. Uuden oppimisen merkityksellisyys nousi esiin eri tavoin. Kokemukset vaikutuksesta osallistujien suomen kielen vahvistumiseen oli vaihtelevaa. Paljastui myös, että taidelähtöinen toiminta on hyvä apu uuteen ympäristöön kotiutumisen tukena. Yhteisen kielen puute koettiin asettaa asiakastyölle rajoituksia.

Aihetta lähestyttiin myös ammattieettisestä näkökulmasta sekä teorian että haastateltavien kokemusten kautta. Haastateltavien eettiset pohdinnat koskivat mahdollisuutta tarjota aktiviteetteja vain pienelle osallistujakunnalle, työntekijän roolia turvallisen tilan säilyttäjänä ja ryhmäläisten taidetoiminnan eettisiä kysymyksiä esimerkiksi tekijänoikeuksiin liittyen.

Tutkimus vahvisti aiempien tutkimuksien tuloksia taidelähtöisten menetelmien positiivisista vaikutuksista ihmisten hyvinvoinnille ja niiden toimivuudesta sosiaalialan asiakastyössä.

ASIASANAT:

Taidelähtöiset menetelmät, maahanmuuttajat, humanistinen sosiaalityö

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social Services

2019 | 47 pages, 2 pages in appendices

Kati Ollula

FINDING REFUGE IN ART ACTIVITIES

- humanistic approach

The main purpose of this study was to investigate the experiences of social work practitioners working with immigrants and using art-based methods in their work. The aim of this study is to give practitioners information and ideas about the use of art-based methods. The information can be used when planning or when only evaluating the possibilities art-based methods might offer.

The theoretical section of the study explores humanistic social work and art-based methods as well as migration. The data were collected from three professionals in interviews in the semi-structured format. The data were analyzed using qualitative content analysis.

The respondents felt that art-based methods had helped their clients in team-building and getting acquainted with one another. Their clients had found ways to express their ideas and emotions. The methods had given their clients a chance for introspection. Also, the importance of learning new skills was mentioned by all.

There was also an example of how arts activities can help in settling down in the new surroundings. It also became evident that lack of common language was considered to be challenging and the use of an interpreter or other language help should be considered in these groups. From an ethical point of view the respondents contemplated the lack of resources, the practitioner's role in ensuring a safe place and ethical questions that had been raised in the groups such as plagiarism.

These results of the study reinforce earlier studies which have indicated that art and arts activities contribute to wellbeing.

KEYWORDS:

Art-based methods, art activities, immigrants, refugees, humanistic social work

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 HUMANISTINEN SOSIAALITYÖ JA TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT SOSIAALIALALLA	7
2.1 Humanistisesta psykologiasta humanistiseen sosiaalityöhön	7
2.2 Luovuus osana humanistisia arvoja	8
2.3 Sosiaalialalla sijaa luoville menetelmille	10
3 ASIAKASRYHMÄNÄ TURVAPAIKANHAKIJAT JA PAKOLAISET	13
3.1 Heterogeeninen asiakaskunta	13
3.2 Psykkinen jaksaminen	13
3.3 Kotoutuminen	16
3.4 Taidetyöskentelyn etiikka sosiaalityön piirissä	17
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymys	19
4.2 Tutkimuksen toteuttaminen	19
4.3 Tutkimusprosessin kuvaus	23
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	27
5.1 Haastateltavien työn lähtökohdat ja tavoitteet	27
5.2 Uuden oppiminen	30
5.3 Ammattieettiset pohdiskelut	32
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI	34
6.1 Tulosten analyysi	34
6.2 Tutkimuksen arviointi	38
LÄHTEET	43

LIITTEET

- Liite 1. Kirjallinen suostumus tutkimukseen.
- Liite 2. Haastattelurunko.

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on tuoda esiin sosiaalialalla työskentelevien kokemuksia taidelähtöisten menetelmien käytöstä maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on humanismi. Humanistisen elämäntutkimuksen tunnusmerkkeihin kuuluvat sivistyksen, taiteen, luovuuden ja ihmisoikeuksien kunnioitus. Humanistisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisellä on tahto sekä kehittää että toteuttaa itseään. Voimaantumisen päämäärä on läsnä sekä humanistisessa elämäntutkimuksessa, sosiaalityössä että taidelähtöisessä työskentelyssä. Humanistinen sosiaalityö hyväksyy sen, että vastoinkäymiset ovat osa ihmiselämää ja kohtaamme niitä väistämättäkin. Mutta ihmisellä on myös mahdollisuus vahvistua kohtaamaan vastoinkäymiset ja kohentaa asemaansa. Humanistisessa menettelyssä luovuudella on osuutensa, sillä luovuuden huippukokemukset tukevat henkilökohtaista kasvua.

Tutkimuksen asiakasryhmäksi on valikoitunut maahanmuuttajat sekä sen ajankohtaisuuden vuoksi mutta myös omasta kiinnostuksestani. Eri puolilla maailmaa matkustaessani olen havainnut, että niin paljon kuin meillä ihmisillä on erilaisuutta elämässämme, on meillä myös valtava määrä yhteisiä tekijöitä, arvoja ja syitä tekemiimme valintoihin. Aloittaessani opintoni vuoden 2015 syksyllä en vielä tiennyt, että kyseisen ja seuraavan vuoden hokemaksi muodostuisi ”pakolaiskriisi”, ”pakolaisaalto”. Tämä turvapaikanhakijoiden määrän moninkertaistuminen lyhyessä ajassa aiheutti sosiaalialan ammattikunnalle uusia töitä, ja sosiaalialalle nousi uusia yrityksiä ja palveluntarjoajia, kun sekä vanhat että uudet toimijat haistoivat tilanteessa liiketoimintamahdollisuuden. Kymmenesosa turvapaikanhakijoista oli yksin maahan tulleita alaikäisiä lapsia, kaikkiaan yli 3000.

Monilla turvapaikanhakijoilla ja pakolaisilla on taustalla traumaattisia kokemuksia, osalla eroon joutuminen perheestään ja edessään joko odottelua maahanmuuttoviranomaisten päätöksistä tai kotoutuminen pakolaisena uuteen kulttuuriin. Väitän, että taidelähtöiset menetelmät antavat sosiaalialan ammattilaisille työkaluja tämänkin asiakaskunnan kohtaamiseen ja asiakkaille itselleen keinon selkeyttää omaa paikkaa maailmassa ja itsetuntemuksen myötä resilienssiä. Myös valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2016-2019 tähdätään maahanmuuttajien osallisuuden lisäämiseen myös vapaa-ajan toiminnassa, jossa taide- ja kulttuuritoiminnalla nähdään rooli vuorovaikutusta lisäävänä ja tulkina kulttuurienvälisessä vuoropuhelussa.

Toteutan opinnäytetyöni laadullisen tutkimuksen keinoin. Menetelmänä on puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu. Haastattelen taidelähtöisiä menetelmiä maahanmuuttajien kanssa tekemässään työssä käyttäneitä sosiaali- tai terveysalan koulutuksen saaneita ammattilaisia. Humanismi toimii taustateoriana koko opinnäytetyölleni. Käsitteelen sen vaikutusta psykologiaan, sosiaalityöhön ja näkemystä luovuuteen ja taiteeseen. Tämän jälkeen syvennyn taidelähtöisiin menetelmiin.

Toivon, että tutkimukseni antaa uutta ajateltavaa ja ideoita kaiken ikäisten kanssa tehtävään sosiaalialan asiakastyöhön, jossa on mahdollista käyttää taidelähtöisiä menetelmiä, oli kyseessä sitten yksittäinen interventio tai pitkäkestoisempi sosiaalisen kuntoutuksen kaltainen työ. Myös nuorisotyön toimijoille toivon voivani tarjota näkemyksiä ja pohdittavaa. Erityisesti voisin ajatella tutkimukseni olevan tukena pohdittaessa taidelähtöisten menetelmien ottamista työvälineeksi ja siihen liittyvää toimintaa suunniteltaessa.

2 HUMANISTINEN SOSIAALITYÖ JA TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT SOSIAALIALALLA

2.1 Humanistisesta psykologiasta humanistiseen sosiaalityöhön

Humanistinen psykologia korostaa, että ihmisellä on kaikki mahdollisuudet olla hyvä ihminen ja saavuttaa potentiaalinsa, jos hän saa kasvaa oikeissa olosuhteissa (Sudbery 2010, 316). Humanistisen psykologian mukaan ihmisellä on kyky ja tahto tunnistaa ja ymmärtää oma identiteettinsä keinona kehittää omaa potentiaaliaan. Humanistisessa psykoterapiassa pyritään helpottamaan itseymmärrystä ja itsensä toteuttamista tapana vastata psykologisiin ongelmiin ja vaikeuksiin ympäristössä. (Payne 2011, 8.) Humanistisen psykologian mukaan sekä psykodynaaminen että behavioristinen näkemys ihmisestä jää vajaaksi. Kummatkin keskittyvät vain osaan totuutta ihmisen käytöksessä, vaikka kumpaakin näkökulmaa tarvitaan ymmärtämään ihmisen psykologiaa ja käyttäytymistä. (Mts. 11.)

Tarpeiden hierarkiasta tunnettu Maslow edustaa humanistista psykologiaa. Maslow katsoi ihmisen pyrkivän itsensä toteuttamiseen (Sudbery 2010, 316). Itsensä toteuttamiseen kuljettava matka on jatkuva ja toistuva, eikä sillä ole erityistä kaavaa (Greene & Burke 2007, 123). Maslow loi huippukokemuksen käsitteen tarkoittaen ylivoimaisia kokemuksia, jotka yksilö kokee itselleen tärkeinä ja merkityksellisinä. Huippukokemus jättää ihmiselle tunteen sisäisestä muutoksesta, vahvistuneisuudesta ja uudistuneisuudesta. Maslow'n mukaan huippukokemus on aina positiivinen; negatiivinen kokemus ei voi muodostua huippukokemukseksi. Huippukokemuksen aikana ihminen kokee vahvaa iloa ja oivallusta. Huippukokemusta on kuvailtu myös "luovaksi mahdollisuudeksi". (Smart 2011, 130.)

Payne (2014, 20) kertoo kansainvälisen sosiaalityön määritelmän mukaiset (International Federation of Social Workers 2000) sosiaalityön kolme päämäärää, jotka ovat voimaantuminen, sosiaalinen muutos ja ongelmien ratkaisu. Näistä voimaantuminen käy yksiin sosiaalityön humanistisen teorian kanssa, kuten myös feministisen. Voimaantumisella asiakasta tuetaan kehittämään taitojaan ja ihmissuhteitaan, jotta asiakas voi jatkossa elää täysipainoisempaa elämää. (Payne 2014, 21.)

Humanistinen lähestymistapa pitää yksilön omaa tulkintaa itsestään pätevänä ja arvokkaana. Humanistisen mallin mukaan ihmiset pyrkivät ymmärtämään maailmaa, jonka kokemuspiirissä ovat. (Payne 2014, 277). Humanistisessa sosiaalityössä työskennellään käyttäen ihmisten omia kokemuksia itsestään ja tilanteestaan (Payne 2011, 136). Humanistinen lähestymistapa antaa työntekijälle työkaluja ihmisen joustavaan kohtaamiseen huomioiden koko ihmisyyden monimutkaisen kokonaisuuden, joka on olennaista kohdatessa ja arvioidessa ihmistä holistisesti (mts. ix).

Ihmisoikeuksien tärkeys ja kokemuksillemme annettava arvo tekevät turvallisuudesta ja resilienssistä tärkeitä tavoitteita sosiaalityössä. Tämä asettuu vastahankaan yleisemmälle mentaliteetille, jonka mukaan sosiaalityössä arvioidaan ja hallitaan uhkia. Humanistinen lähestymistapa pyrkii auttamaan ihmistä löytää elämäntapa, joka tukee hänet kestäväälle pohjalle tehtyjen valintojen ja oman yhteiskunnallisen paikkansa kanssa ja auttaa nousemaan jaloilleen vastoinkäymisiä kohdatessa. Humanistinen lähestymistapa hylkää ongelmanratkaisun sosiaalityön tavoitteena, sillä sen mukaan ongelmat ovat luonnollinen osa ihmiselämää. Ammattilaisten tulisi sen sijaan vahvistaa asiakkaiden henkistä ja fyysistä turvaa ja resilienssiä, jotta asiakkaat kykenevät kestäväällä tavalla reagoimaan vastaantuleviin elämäntilanteisiin. Näin ollen humanistinen lähestymistapa tarjoaa myönteisen näkemyksen ihmisyyteen ja inhimilliseen elämään, sen sijaan että se keskittyisi ihmisisten ja elinpiirin puutteisiin. (Payne 2014, 284.)

2.2 Luovuus osana humanistisia arvoja

Luovuus on tärkeä osa humanistista menettelyä, sillä luovuuden huippukokemukset voivat osaltaan olla tärkeinä välineinä henkilökohtaisessa kasvussa (Payne 2011, 146). Paynen mukaan taiteelliset ja luovat menetelmät eivät useimmiten ole sosiaalityön toiminnan keskiössä. Ne ovat usein toisarvoinen osa sosiaalisten ja psykologisten ongelmien käsittelyssä. Payne huomauttaa, että jos kuitenkin lähestymme humanistisen näkemyksen mukaisesti ja omaksumme roolimme tukemassa ihmisen kasvua pelkän ongelmanratkaisun sijaan, luovilla menetelmillä on useita hyötyjä. (Payne 2011, 156.)

International Humanist and Ethical Unionin modernin humanismin peruseriaatteissa on sija taiteille:

Humanism values artistic creativity and imagination and recognizes the transforming power of art. Humanism affirms the importance of literature, music, and the visual and performing arts for personal development and fulfilment. (IHEU 2002.)

Paynen (2011, 156) mukaan taidelähtöiset menetelmät sosiaalialan palveluissa mahdollistaa sosiaalityön positiivisen puolen vahvistamista ja tuo esiin asiakkaiden positiivisia saavutuksia. Payne (2011, 147) muistuttaa, että luovuus on aina henkilökohtaista osallistujille, vaikka kyseessä olisi toiminta osana ryhmää. Hänen mukaansa kokemus luovuudesta tulee aina käytännöllisen tekemisen lopputuloksena.

Ihmisen kokemuksen kehittämisessä myös Rauhala (1983, 165) näki taiteen mahdollisuuksien olevan ymmärrettyä paremmat. Rauhalan mielestä osassa taiteen analyysejä on liian pitkälle yksinkertaistaen aliarvioitu kokemuksen osuutta luomistyössä ja taiteen esittämisessä yrittäen poistaa tajunnan osuus niistä kokonaan. Rauhala kuvailee kuinka esimerkiksi kuvataiteilijan työkalut ovat vain jatkeena kokemukselle ja tiedostamattaesakin taide syntyy kokemisesta. (Mts. 169.) Rauhala näkee, että taiteen syvin olemus on ymmärrettävissä merkityksinä sekä tekijälle, esittäjälle että sen vastaanottajalle, vaikka kaikki vaiheet eivät ole heille tietoisia (mts. 170). Toki kaikille heille kokemuksen osa ja tehtävä ovat kovin erilaiset (mts. 166).

Luovuus yhdessä kokemuksellisuuden kanssa korostuu myös humanistisessa oppimisnäkömyksessä. Kokemuksellisessa oppimisessa on merkitystä elämyksillä ja kokemuksilla ja niihin liittyneillä sosiaalisilla suhteilla ja tunteilla. Erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa tapahtuva aktiivinen kokeilu ja käytännön toiminta ihmisten kanssa on osa oppimisprosessia. (Kauppila 2007, 30-31.) "Toiminnallinen oppiminen on hyvin autenttinen ja kokonaisvaltainen tapa oppia, ja kielitaidon lisäksi sen avulla voidaan myöskin opetella kulttuuritaitoja, kuten kättelemään tervehtiessä", huomauttaa Lehti (2018, 89).

Vilmilä (2016, 36) on havainnoinut taidetyöskentelyssä oppimisella olevan merkittävä osa onnistumisen tunteessa. Vilmilän tutkimassa nuorten kanssa tehdyssä taidetyöskentelyssä nuoret olivat itse sanoittaneet oppimisensa taitojen kehittymisenä ja tiedon lisääntymisenä. Vilmilä analysoi oppimisen liittyvän myös itsetuntemuksen aktivoitumiseen, kun toimija alkaa tunnistaa omaa osaamistaan työskentelyn aikana. Tässä ovat tärkeinä elementteinä olleet myös ohjaajan antama palaute ja ääneen lausutut huomiot. Onnistumiset ovat antaneet rohkeutta kokeilla yhä uutta, joka taas oli Vilmilän huomion mukaan herätellyt nuoret havaitsemaan omien taitojensa rajattomuutta, omia vahvuuksiaan ja kykyjään. (emt., 24.)

2.3 Sosiaalialalla sijaa luoville menetelmille

Suomessa on sosiaali- ja terveysalalla käytetty taidelähtöisiä menetelmiä 1990-luvun puolivälistä lähtien. Taide on valjastettu avuksi pyrkimyksissä esimerkiksi torjua syrjäytymistä tai vahvistaa osallisuutta, toimintakykyä ja työkuntoa. (Rönkä ja Kuhalampi 2011, 10.) Taidelähtöisillä menetelmillä on pyrkimys vaikuttaa tai saada aikaan muutosta osallistujien ajattelussa ja toiminnassa. Menetelminä käytetään eri taidemuotoja ja useita eri työskentelytapoja. Taidetta tehdään osallistujien kanssa tai menetelmiä sovelletaan välineellisesti muissa yhteyksissä. Työskentelyn tavoite määrittelee, painotetaanko työskentelyssä kasvatusta, yhteisöllisyyttä ja sosiaalista vuorovaikutusta vai terapeuttista toimintaa. Lähtökohtana on yleensä aihe, joka kytkeytyy osallistujien elämään. Aiheelle etsitään ilmaisua taiteella, jotta käsiteltävä asia saadaan tehtyä näkyväksi. Osallistujat etsivät omasta kokemusmaailmastaan ratkaisuja ja vaihtoehtoisia tapoja toimia, jolloin eri näkökulmat tulevat havaittaviksi samanarvoisesti. Taidelähtöiseen työskentelyyn yhdistetään yleisesti voimaantumisen käsite. (Korhonen 2017.)

Maslow'n teorian mukaan, kun ihmisen perustarpeet, ruoka, vesi, suoja, on turvattu, on ihmisellä vahva pyrkimys itseilmaisuuksiin (Malchiodi 2007, 16; Malchiodi 2010, 78). Evoluutioteorian mukaan menestyksekkäs olento käy levolle välttämättömyyksien, kuten ruuan löytämisen ja jälkipolvesta huolehtimisen jälkeen. Kuitenkin me ihmiset kaikissa yhteiskunnissa koristamme itseämme ja ympäristöämme, teemme musiikkia, tanssimme, runoilimme ja usein vielä käyttäen tähän paljon aikaa, energiaa ja materiaa pyrkimyksessämme luomaan jotain erityistä. (Dissanayake 2015, 134-135.)

Bardy (2007, 22) muotoilee taiteen ja elämän läheisen suhteen olevan "maailman asuttamista, järjestyksen ja merkityksen luomista sekä kulkua mielen ja kulttuurin sisimmissäkin tiloissa, niiden havaitsemista ja nimeämistä, käyttöä ja jakamista". Bardyn mukaan tästä suhteesta syntyy tekijänsä ja kokijansa eri mielen kerroksiin ankkuroituvaa kulttuuritajuutta, jossa äly ja tunteet, tiedot ja taidot, havainnot ja kokemukset liittyvät toisiinsa. Sava ja Katainen (2004, 30) esittävät, että taiteen taipumus pitää mieli liikkeessä luo sen parantavan tai elettyä elämää uudeksi luovan merkityksen. Taiteen avulla kokemus saa itselleen muodon.

Taiteet antavat muodon tunteille ja sallivat ilmaisuja, joille ei ole sanoja, ja auttavat muotoilemaan ja kontrolloimaan ja siten vähentämään ahdistusta ja epävarmuutta (Dissanayake 2015, 193-194, 199). Yhdistämällä faktaa ja fiktiota vapaudutaan tutkimaan

tunteita ja kokemuksia. "Leikkisyys hälventää pelkoa, ja pelon voittaminen tuottaa iloa, joka puolestaan kasvattaa rohkeutta ja kriittisyyttä." (Bardy 2007, 26.) Kokeellisuuteen ja leikkisyyteen kannustavalla taidetyöskentelyllä oli positiivisia vaikutuksia mielenterveyskuntoutujien vointiin Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa (ks. Secker et al. 2017).

Holistiset taidelähtöiset menetelmät tarjoavat mahdollisuuden sitouttaa haavoittuvassa asemassa olevat auttavaan toimintaan, joka on kannustavaa, hauskaa ja stressitöntä. Näillä menetelmillä voidaan auttaa heitä vahvistamaan itsetuntemusta ja itsetuntoa sekä resilienssiin liittyviä puolia kuten sosiaalisia taitoja, selviämistaitoja, tunteiden ilmaisua ja hallintaa. (Coholic 2010, 25.)

Taidelähtöisten menetelmien käytön taka-ajatuksena on, että itsetuntemus ja itsetunto ovat tärkeitä, ja itsetuntemuksen kehittämisen ja itsetunnon parantamisen välillä on yhteys. Itsetunto on pohjimmiltaan realistinen ja arvostava näkemys itsestä. (Coholic 2010, 37-38.) Taidelähtöiset menetelmät auttavat myös kehittämään mielikuvitusta, joka taas auttaa saavuttamaan tavoitteita ja kehittää empatiakykyä (mts. 48). Toiminnan arvo ei ole ainoastaan osallistujien oppimissa taidoissa ja lisääntyneessä itseluottamuksessa, vaan myös mahdollisuudessa hengähdystaukoon elämässään kokemista esteistä ja kehittää sosiaalisia verkostoja (Kidd et al. 2008, 5, 32).

Toisaalta taideterapian puolella traumaattisia kokemuksia voidaan työstää esimerkiksi kuvallisella työskentelyllä, koska traumaattisten kokemusten on havaittu jäävän mieleen kuvien muodossa. Visuaalinen ajattelu on ihmisen kyky ja taipumus järjestellä ajatuksia, tunteita ja havaintoja ympäröivästä maailmasta kuvallisesti. Kuvallisella työskentelyllä voi työstää mielikuviaan turvallisemmin ja silloin voi määritellä uudelleen miltä tuntuu, reagoida kokemukseen ja työstää muutosta tunteissaan tai käyttäytymisessään. (Malchiodi 2007, 9-10, 23, 34.)

Taidetoiminnan on havaittu edistävän yhteisöjen yhtenäisyyttä luomalla ymmärrystä ja keskinäistä hyväksyntää vastaanottavan yhteisön ja tulijoiden välille (Kidd et al. 2008, 4). Suomessa on viety maahanmuuttokeskustelu lähiöbaariin, jossa forumteatterin avulla saatiin aikaan uusia kohtaamisia ja rakentavaa keskustelua (ks. Ryyänen et al. 2017). Kanadassa toteutettiin yhteisötaideprojekti LGBT-pakolaisille ja sen koettiin onnistuneen valtaistamaan osallistujia ja tuomalla aikaansaatu teos julkisesti näkyville myös esittämään pakolaiset yksilöinä, ei pelkkänä ryhmänä "jotain" tai uhreina (ks. Fobear 2017).

Taidelähtöisten menetelmien on koettu antavan mahdollisuuden kommunikoida kieli-
muurista huolimatta pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa työskennellessä ja sa-
malla vahvistavan osallistujien kommunikaatio- ja kielitaitoa (Kidd et al. 2008, 5). Tikan
(2004, 164) mukaan pyrittäessä asettumaan uuteen kulttuuriin taiteen keinot voivat vah-
vistaa yhteyden löytämistä omaan minuuteen ja auttaa sisäisiin kulttuurisiin arvoristiri-
toihin suomalaisuuden ja oman taustan välillä.

3 ASIAKASRYHMÄNÄ TURVAPAIKANHAKIJAT JA PAKOLAISET

3.1 Heterogeeninen asiakaskunta

Vuonna 2016 Suomeen muutti kaikkiaan 39317 ulkomailla syntyneitä. Näistä suurimman osan muodosti EU-kansalaiset. Kansainvälisen suojelun perusteella ensimmäisen oleskeluluvan sai 6375 henkilöä, kiintiöpakolaisina tuli 749 henkilöä. Kansainvälisen suojelun hakijoita oli vuoden 2016 aikana 5651 henkilöä, vuonna 2015 heitä oli 32 476. Heistä vuonna 2016 yksintulleita alaikäisiä hakijoita oli 401, vuonna 2015 määrä oli 3024 yksintullutta alaikäistä hakijaa. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2017, 4, 18-19.) Tilastokeskus määrittelee nuoriksi 15 - 29-vuotiaat ja vuoden 2015 tilastojen mukaan ulkomaalaistaustaisia nuoria oli 78 800, joista ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia oli 69 400 henkilöä. Kaikista 15 - 29-vuotiaista ulkomaalaistaustaisia on kahdeksan prosenttia (koko väestöstä 6 %). (Helminen 2017.)

Turvapaikanhakija ja pakolainen ovat hallinnollisia käsitteitä, jotka samalla kantavat mukanaan huomattavan tunnepitoisen ja poliittisen painolastin. Turvapaikanhakijat ja pakolaiset muodostavat heterogeenisen ryhmän, jolle ainoa yhdistävä tekijä on se, että he ovat joutuneet pakenemaan kodistaan ja osa heistä päätyy sananmukaisesti toiselle puolelle maapalloa. (Kidd et al. 2008, 4.) He ovat pakotettuja pakenemaan köyhyyden, sodan tai muun poliittisen epätasapainon, vainon tai perheväkivallan seurauksena iästä huolimatta. Pakolaisia ja turvapaikanhakijoita on kaikista ikäryhmistä, sukupuolista, eri etnisiä taustoja, eri uskontojen edustajia ja erilaisista sosioekonomisista ryhmistä ja taustakoulutuksesta. (Campbell et al 2012, 347; Chen et al. 2012, 764; Björklund 2015, 9, 47.)

3.2 Psykkinen jaksaminen

Turvapaikanhakijan henkinen ahdinko on yleensä alkujaan jo kotimaassa olon ajoilta. He ovat kokeneet tapahtumia, joka on pakottanut heidät lähtemään, jättämään perheen ja suvun ja kaiken tutun. Yksin tulleet turvapaikanhakijat kärsivät todennäköisimmin äärimmäisten kokemusten jälkiseuraamuksista kuten myös siitä, että on se henkilö, joka on perheessä tullut valituksi lähetetyksi pakoon kuolemaa tai vangitsemista.

Ääritapauksissa tulija voi iästä riippumatta kärsiä post-traumaattisesta stressioireyhtymästä. (Campbell et al. 2012, 347-348.)

Turvapaikanhakijoilla ja pakolaisilla on yleisinhimillisiä, henkisistä perustarpeita, joiden turvaamiseen auttamistoiminnassa kannattaisi pyrkiä. Ensisijainen on toimijuus omassa elämässä ja mahdollisuus saavuttaa arvostamia asioita, joiden myötä saa kokemuksen omasta pystyvyydestä sekä merkityksellisestä elämästä ja elämänhallinnasta. (Snellman et al. 2014, 203, 213.) Sekä oman kulttuurin ylläpito että kulttuurinen sopeutuminen ovat tärkeitä uudessa kulttuurissa menestymiseen. Taidot ja kokemukset, joita tulijoilla on entuudestaan, ovat tärkeitä myös uuden kulttuurin kontekstissa. Joskus näitä taitoja ei kuitenkaan ymmärretä itsessään tai niiden arvoa. (Björklund 2015, 21.) Ylipääntään kotoutumisen kannalta tärkeitä ovat vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa, ystävyyssuhteet ja tasavertainen asema yhteiskunnassa, jonka toimintaa oppii ymmärtämään (Berschewsky 2017, 37).

Lee (2012, Björklund 2015, 21 mukaan) mainitsee tuen saamisen ja kouluttautumisen mahdollisuuden lisäksi kolme muuta mekanismia, jotka auttavat pääsemään yli vaikeassa tilanteessa. Nämä ovat enemmän riippuvaisia tulijan omista henkisistä valmiuksista. Ne ovat oman identiteetin kehitys, joka perustuu paljolti ihmisen jäsenyyteen omassa yhteisössä; kulttuurisen identiteetin kehitys, jolloin tasapainoillaan oman synnyinkulttuurin säilyttämisessä ja uuden ympäristön kulttuurin omaksumisessa sekä selviytymiskyky, joka on osittain muodostunut aiempien kokemusten perusteella ja osittain kehittynyt uudessa ympäristössä saaduista kokemuksista.

Elämän ulkoisten olosuhteiden vaikeus vaikeuttaa minuuden pohdintaa. Itseen pitää olla dialoginen suhde, jotta minuuteen tutustuminen onnistuu. Kieli ja muisti ovat mukana minuuden ja identiteetin kokemuksessa. Ihminen tarvitsee oman elämänsä kertomuksen minuuttaan ja identiteettiään varten. Huono itsetuntemus vaikeuttaa toimeen tulemistä muiden kanssa. (Ojanen 2011, 16-22.)

Yksin tulleet nuoret turvapaikanhakijat

Heti maahan saapumisen jälkeen turvan etsiminen on hallitseva piirre yksin tulleilla alaikäisillä. Siinä hetkessä he ovat pääsemässä oikeudelliseen, arkiseen ja psykologiseen turvaan. Tässä vaiheessa he mitä todennäköisimmin eivät tunne hallitsevansa tilannetta ja voivat siksi olla varuillaan ja hiljaisia tarkkaillen kuinka heidän tarinaansa

testataan saapumisen yhteydessä. (Kohli 2011, 314.) Luvassa on lisää haastatteluja, iän selvittämistä, elämää vastaanottokeskuksissa ja sopeutumista uuteen kulttuuriin. Nuoret turvapaikanhakijat kokevat epäluottamusta viranomaisiin. Suurin osa yksin tulleista alaikäisistä on 15-18-vuotiaita kasvuikäisiä, joilla on aikuisen identiteetti vielä saavuttamatta. (Björklund 2015, 16.) lästä riippumatta turvapaikanhakijana olo on elämää epävarmuudessa, kun ei tiedä milloin ja millaisen päätöksen hakemus saa (Campbell et al. 2012, 248). Björklundin (2015, 48) mukaan yksin tulleilta alaikäisiltä turvapaikanhakijoilta saattaa puuttua motivaatio opiskella suomen kieltä niin kauan kuin he ovat turvapaikanhakuprosessissa.

Yksintulleiden alaikäisten on mitä todennäköisimmin takanaan traumaattisia kokemuksia. Björklundin (2015, 17) mukaan Sandahl et al. (2013) kuvailevat kolme traumaattisten kokemusten astetta, jotka ennustavat mielenterveydellisiä ongelmia yksintulleille alaikäisille: altistuminen väkivallalle lähtömaassa tai kotimaassa; kokemukset laiminlyönnistä, ihmiskaupasta ja seksuaalisesta väkivallasta pakomatkan aikana sekä maahan saapumisen jälkeen pitkittynyt oleskelu vastaanottokeskuksissa, useat uudelleen sijoittamiset ja kulttuurinen eristys. Mielenterveysongelmien, traumojen ja pelkojen lisäksi yksin tulleet nuoret kärsivät perheen puutteesta ja yksinäisyydestä (Berschewsky 2017, 37-38).

Taloudellisen stressin, kielivaikeuksien, kulttuuristen yhteentörmäyksien ja uuteen ympäristöön sopeutumisen lisäksi nuoret maahanmuuttajat saattavat kokea perheensä puolesta paineita suoriutua ja menestyä uudessa ympäristössään (Chen et al. 2012, 764). Jos koko perhe on tullut yhdessä perheen lapset ja nuoret voivat kärsiä siitä, että vanhemmat ovat riippuvaisia heistä oman kielitaidottomuutensa takia (Campbell et al. 2012, 348). Yksin tulleet alaikäiset voivat myös olla kotimaahan jääneen perheen vaatimusten vaikutuksen alaisena. Menestyspainoiden lisäksi heiltä odotetaan usein taloudellista tukea rahalähetyksinä ja toimenpiteitä perheenyhdistämiseen. (Björklund 2015, 20.)

Kohli (2011, 315) muistuttaa, että kaikille haavoittuvassa asemassa oleville lapsille on tulevaisuuden kannalta tärkeä perusta, että kokee olevansa turvassa, kuuluvansa johonkin ja pärjäävänsä toimissaan. Tutkimus osoitti, että yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat kotiutuvat, jos heillä on turvallinen ja kannustava paikka asua; jatkuvuutta kotimaan ihmissuhteisiin, tapoihin ja kulttuuriin sekä mahdollisuus muodostaa uusia vastavia; pääsy hyödylliseen koulutukseen sekä mahdollisuuksia siirtyä eteenpäin mieltä painavista kokemuksista ja löytää uutta merkitystä jokapäiväisistä rutiineista ja aktiviteeteista. (Wade et al. 2005, Kohli 2011, 315 mukaan.)

3.3 Kotoutuminen

Pétursdóttir (2014, 66) muistuttaa, että maahanmuuttajien kotoutumisprosessi ei ole yhdensuuntainen toimenpide, vaan kyseessä on vuorovaikutuksellinen suhde, johon tulee sitoutua sekä maahanmuuttajan että yhteiskunnan. Vastaanottavassa yhteiskunnassa elävät yksilöt tarvitsevat maahanmuuttajan tavoin kulttuurista kompetenssia, joka on kykyä olla vuorovaikutuksessa muita kulttuureja edustavien ihmisten kanssa. Se koostuu neljästä eri osa-alueesta: 1. Tietoisuus omasta kulttuurisesta maailmankatsomuksesta. 2. Asenteesta kulttuuriin eroavaisuuksiin. 3. Tietoisuus eri kulttuurien tavoista ja maailmankatsomuksesta 4. Monikulttuuriset tietotaidot. (Davies 2012, 339.)

Valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2016-2019 (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016, 30) on yhdeksi tavoitteeksi asetettu lisätä maahanmuuttajien osallisuutta vapaa-ajan toiminnassa. Toiminnan väylinä mainitaan taide- ja kulttuuritoiminta sekä liikunta ja nuorisotyö. Taide- ja kulttuuritoiminnan todetaan toimiva tekijä vuorovaikutuksessa ja kulttuurienvälisessä vuoropuhelussa.

Oleskeluluvan saaneen nuoren mahdollisuudet tukeen ovat katkolla hänen täytettyään 18 vuotta, jolloin kotoutumislain (1368/2010) mukaisen jälkihuollon tarjonta riippuu hänen asumiskunnastaan. Berschewskyn (2017, 37) mukaan jälkihuolto on omaksuttu työmuodoksi vielä harvoissa kunnissa ja näin tasa-arvo ei toteudu palveluun pääsyssä. Kotoutumislain mukaisen jälkihuollon toteutumista tutkinut Berschewsky (2017, 38) painottaa ohjauksen tärkeyttä ja osoittaa kunnilta puuttuvan konkreettisia keinoja nuorten yksinäisyyden huomiointiin. Kunnilla on "lähinnä tarjota tuki harrastuksille ja muiden nuorten kohtaaminen ryhmämuotoisten infojen toissijaisena tuloksena tai tilojen tarjoamisen kautta". Myös Björklund (2015, 64-65) peräänkuuluttaa vapaa-ajan toimintaa. Hänen mielestään se on yksi parhaista keinoista saada kantaväestön ja nuorten maahanmuuttajien välille yhteyttä. Björklundin mukaan myös mentorointi ja ystäväperhe-toiminta ovat havaittu hyviksi menetelmiksi. Ohjaus on tarpeen myös koulussa, sillä nuorilla aiemmat kokemukset koulusta saattavat olla heikkotasoisia ja keskeytyneitä. Monilta on jäänyt useampia vuosia koulua väliin paikasta toiseen siirtymisen takia. (Mts. 47.)

Valtion kotouttamisohjelma 2016-2019 pyrkii siihen, että oleskeluluvan saaneiden oma-toiminen muutto pääkaupunkiseudulle ja muihin kasvukeskuksiin vähentyisi huomattavasti, koska asuntotarjonta on Etelä-Suomen keskuksissa liian vähäistä kysyntään nähden. Myös asunnottomuus lisääntyy, jos oleskeluluvan saaneita muuttaa runsaasti

samoihin kuntiin ilman työtä ja asuntoa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016, 33.) Uudenmaan alueella asuu noin 57 % vieraskielisestä väestöstä (Kotouttaminen.fi 2019). Vuoden 2017 tilastoissa esimerkiksi pääkaupunkiseudun kunnissa korkein osuus oli Tilastokeskuksen (2019) mukaan "maahanmuuttajataustaista väestöä" Vantaalla 18 %. Vertailuksi pääkaupunkiseudun ulkopuolisten muiden suurempien kuntien luvuja: Turku 11,4 %, Tampere 7,5 %, Oulu 4,1 %, Kuopio 3,8 %.

3.4 Taidetyöskentelyn etiikka sosiaalityön piirissä

Eettinen tiedostaminen on tarpeen tietenkin myös pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa työskennellessä taidelähtöisiä menetelmiä käyttäessä. Osallistuja voi haluta kertoa tarinansa menetyksestä ja muutoksesta, mutta ei pidä olettaa, että kaikilla on halua tähän, ja jakamisen tulee olla osallistujan itse päätettävissä. Taidelähtöisten menetelmien käytössä pitää ymmärtää rajata selvästi toimet, joista saattaa olla terapeutistakin hyötyä, mutta jossa se ei ole ensisijainen tarkoitus, ja ne taideterapeuttiset toimet, joita tekevät ammattitaitoiset terapeutit. (Kidd et al. 2008, 51.) Taidelähtöisiä menetelmiä asiakkaiden kanssa käytettäessä sosiaalialan työntekijä ei terapoiki vaan tekee sosiaalityötä tavoitteenaan auttaa asiakasta löytämään oma elämänsä osana yhteisöjä ja yhteiskuntaa sekä antaa mahdollisuus hyvään elämään (Pesonen 2007, 47).

Bardy (2007, 25-26) toteaa yhteisöllisen taidetoiminnan soveltuvan kaikille inhimillisen elämän kentille ja muistuttaa sen olevan tilannesidonnaista. Ohjaajien on syytä muistaa, että osallistujat luovat sen mitä tavoitteellaan. On tärkeää antaa tilaa sille, mikä on kulloisellekin ihmisryhmälle merkityksellistä. Taidetoiminnan edellytyksenä on myönteinen ja kunnioittava suhde ihmiseen. Kunnioittavassa suhteessa on mukana holistinen ihmiskäsitys ja sallitaan ihmisen kompleksisuus ja moniulotteisuus. Myös henkisyydelle on tilaa. Prosessissa keskitytään tekemiseen, luomiseen ja kokemuksellisuuteen lopputuloksen arvioinnin sijaan (Bardy 2007, 26; Vanhanen 2017, 66).

Barnes (2009, 36) kokee, että osallistujille tulee antaa selkeitä vaihtoehtoja toiminnan sisällöstä prosessin aikana, jotta heistä ei tule pelkkiä vastaanottajia vaan kumppaneita. Toiminnassa ei pidä Barnesin mukaan keskittyä pakolaisuuteen tai muutenkaan asettaa nuorille roolia, jota he eivät ole valinneet itse.

Barnes (2009, 35) kritisoi joidenkin projekteissa mukana olevien taiteilijoiden tapaa pyytää osallistujilta käyttämään heidän elämäntarinoitaan lähteenä toiminnalle. Kenen asiaa tällä

palvellaan, Barnes kysyy. Hänen mukaansa tulisi pitäytyä halusta hyödyntää näitä tarinoita ja niillä ei pitäisi olla osaa taideprojekteissa, "the more we resist this urge, the more we are able to shift our perspective and see the participants as equals, partners and as 'us' rather than 'them'." (Barnes 2009, 35.) Tulkitsen tämän niin, että osallistuja voi halutessaan toki tuoda menneisyytään toimintaan, taiteen luomiseen, mutta lähtökohtana on, että keskitytään vahvistamiseen.

Jos toiminta on säännöllistä, niin järjestävän tahon pitää muistaa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohtaamat paineet elämäntilanteessaan, jolloin heillä voi olla vaikeaa osallistua säännöllisesti. Järjestäjien tulisi kehittää joustava ja vastaantuleva työmetodi, joka kunnioittaa yksilön arvokkuutta ja yksityisyyttä ja antaa mahdollisuuden hyötyä osallistumisesta, vaikka ei pääsisikään aina mukaan. (Kidd et al. 2008, 51.) Ryan (2009, 21) havainnoi, että ryhmän kokoontuessa sekä alku- että lopputoimintoihin kannattaa kiinnittää erityistä huomiota ja valita niihin toimintoja, jotka toistetaan jokaisen tapaamisen yhteydessä tuomaan rutiinia ja tuttuutta.

Laitinen (2017, 41) kertoo tutkimuksista, joissa on havaittu, että taideprojektin loppuminen saatetaan kokea surullisena, jopa ahdistavana nuorten osallistujien keskuudessa. Päättyminen voi laukaista osallistujassa hylätyksi tulemisen kokemuksen. Myös Barnes (2009, 36) kokee ongelmallisiksi lyhyet projektit, joita hän on havainnoinut toteutettavan pakolaisnuorten kanssa. Hänen mielestään on epäeettistä ensin tarjota nuorille pakolaisille mahdollisuus olla sosiaalinen ja tuntee turvaa sekä harjoittaa luovia kykyjä ja ideoita, mutta lopettaa se lyhyeen ilman loppustrategiaa. Iso-Britanniassa Kidd et al. (2008, 19) havaitsivat, että taideprojekteja toteuttavat yhteisöt kokevat hankalaksi pitkäaikaisten suunnitelmien tekemisen, kun suurin osa rahoituksesta on suunnattu aikarajoitteisille projekteille. Pétursdóttir (2014, 67) taas ei koe työpajojen määräaikaaisuutta välttämättä huonoksi asiaksi, koska siten varmistetaan, että ryhmien osallistujissa on vaihtuvuutta ja mahdollisimman moni voi osallistua työpajoihin.

Pétursdóttir (2014, 68) muistuttaa, että ohjaajan tulee toteuttaa kulttuurista sensitiivisyyttä maahanmuuttajien kanssa työskennellessään. Ryhmien heterogeisuuden vuoksi ohjaajan on oltava tietoinen kulttuurien moninaisuudesta, joka mielessään hän osaa kohdata osallistujan yksilönä, ei osana massaa. Kulttuurinen kompetenssi pääsee alkamaan, kun ihminen kykenee ajattelemaan omien kulttuuristen kokemustensa ulkopuolelle ja sisällyttämään niihin näkökulmia muista kulttuureista (Davies 2012, 338).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on kartoittaa ja tulkita sosiaalialalla työskentelevien kokemuksia taidelähtöisten menetelmien käytöstä maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä.

Opinnäytetyön lopullisena tavoitteena on tarjota sosiaalialan toimijoille taidelähtöisten menetelmien käytöstä käytännönläheistä tietoa ja ideoita, joita käyttää hyväkseen toiminnan suunnittelussa. Tavoitteena on myös tarjota teorian ja käytännön näkökulmia yhteisenä vuoropuheluna ja erillisinä huomioina. Toivon myös, että opinnäytetyöni on antoisa aiheen ammattieettiseen pohdiskeluun.

Tutkimuskysymykseni on: Millaisia kokemuksia sosiaalialan työntekijöillä on taidelähtöisten menetelmien käytöstä maahanmuuttajien kanssa tehdyssä työssä?

4.2 Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa yleisin tutkimuskohde on elämismaailma, joka käsittää ihmisen ja ihmisen maailman. Elämismaailman ilmiöitä ei synny ilman ihmistä, koska vain ihmisen katsotaan tuottavan merkityksiä. (Varto 1992, 23-24.) Ihminen on laadullisesti muuttuva olento, jota muovaa ympäristövuorovaikutus, mutta myös itseorganisaatio aiempien kokemusten vaikuttaessa toisiinsa. Fysikaalinen maailman on ainoa kaikille yhteinen todellisuus. Muutoin todellisuus on oma subjektiivinen tulkintamme, jonka perustana on oppi, jonka olemme ammentaneet yhteisössämme ja sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä. Samoista ilmiöistä on monia ja usein toisilleen ristiriitaisia käsityksiä eri aikoina ja eri kulttuureissa, siksi ehdoton totuus ympäröivästä maailmasta sula mahdottomuus. Tutkimuksessa pitää ottaa huomioon asiayhteyteen vaikuttavat tekijät kuten historia ja kulttuuri. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 17-19.)

Laadullisessa tutkimuksessa koetaan, että tapahtumat ja vuorovaikutus voidaan ymmärtää vain osallistujien silmin katsottuna tietyissä tilanteissa. Laadullisen tutkimuksen päämääränä on ymmärtää tutkittavien elämismaailmaa heidän näkökulmastaan. Laadullisen

tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää, tulkita, kuvailla, hakea malleja, esitellä moniarvoisuutta, joka ei ole mitattavissa (Gorman & Clayton 2005, 3-5). Tutkimuksen tarkoitus ei ole vain raportoida tapahtumista, vaan analysoida johdonmukaisesti yhteyksiä, kuvausta, prosessia ja osallistujan näkökulmaa (emt. 7). Laadullisen tutkimuksen näkökulma on tulevaisuudessa. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkittavan kohteen kehittäminen tai uudistaminen. (Pitkäranta 2014, 9.)

Rauhala (1983, 10) esittää, että tutkimuksessa kannanotto tutkimuskohteen perusluonteeseen, eli ontologinen ratkaisu, tulee tehdyksi, vaikka tutkija ei sen eteen tietoisesti toimisikaan, sillä ontologisen ratkaisun tekevät joka tapauksessa hänen hypoteesinsa ja menetelmänsä. Ihmistä ja ihmisen maailmaa tutkittaessa ontologisen analyysin tulos, ratkaisu, on ihmiskäsitys, joka kertoo ajatuksemme siitä mitä ihminen on, miten ihminen erottuu muista ilmiöistä ja olioista sekä ne välttämättömät piirteet, jotka on huomioitava puhuttaessa ihmisestä (Varto 1992, 31). Ihmiskäsityksemme paljastaa ajatuksemme siitä, kuinka käsitämme ihmisen tietämisen, kasvamisen ja kehittymisen. Siksi ihmiskäsitys on myös keskeinen kysymys kaikessa työssä, jossa tarkoitus on vaikuttaa toiseen ihmiseen. (Anttila 2017.) Sosionomin kompetenssien eettisen osaamisen alle on kirjattu, että sosionomi "ymmärtää oman ihmiskäsityksensä ja arvomaailmansa merkityksen asiakastyössä" (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2016).

Puolistrukturoitu haastattelu

Haastattelu on käyttökelpoinen tiedonkeruumetodi, kun käsitellään vähän kartoitettua, tuntematonta aihetta, jossa tutkijan on vaikea ennakoida vastausten suuntia. Ja kun on pyrkimyksenä panna haastateltavan kertoma laajempaan kontekstiin. Haastattelun käytön vaaroina on, että haastattelu voi sisältää huomattavasti virhelähteitä, jotka aiheutuvat niin haastattelijasta kuin haastateltavasta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.) Haastattelussa on herkkyytensä ennakoasenteille, jotka voivat vaikuttaa haastattelun laatuun ja suuntaan; vaikuttavina tekijöinä voivat olla lähestymistapa, persoonallisuus ja jopa haastateltajan ulkonäkö. Haastattelu voi myös jäädä kriittömäksi tai jos haastateltava kokee sen liian henkilökohtaiseksi, hän saattaa valehdella tai jättää jotain tietoja kertomatta, koska anonymiteetti ei suojaa arkaluonteisten tai jopa kiusallisten tietojen henkilöitymiseltä. (Gorman & Clayton 2005, 126.)

Ihmis- ja sosiaalitutkimuksessa ehkä käytetyin tutkimusmenetelmä on puolistrukturoitu haastattelu. Strukturoituun haastatteluun verrattuna puolistrukturoitu haastattelu voi

hyödyntää paremmin dialogin tietoa tuottavan potentiaalin antamalla enemmän pelivaraa seurata niitä kulmia, joita haastateltava katsoo tärkeäksi keskustelun aikana. (Brinkmann 2013, 21.)

Puolistrukturoidussa haastattelussa käsiteltävät aiheet määritellään etukäteen. Mutta kysymyksille ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä. Kaikki aiheet käsitellään haastateltavan kanssa, mutta aiheiden järjestys ja laajuus muuttuvat haastattelujen välillä. Haastattelijalla ei siis ole valmiita kysymyksiä, vaan tukena on lähinnä muistilista käsiteltävistä aiheista. (Eskola & Vastamäki 2015, 29.) Puolistrukturoitu haastattelu antaa myös haastattelijalle paremman mahdollisuuden tulla näkyväksi tietoa tuottavaksi osallistujaksi itse prosessissa, enemmän kuin piileskellessä muuttumattoman kysymyslistan takana (Brinkmann 2013, 21). Haastattelijalla voi pyytää sekä selvennystä että pyytää yksityiskohdaisempaa vastausta, ja siten saada laadullista tietoa aiheesta. Tämä antaa haastattelijalle enemmän liikkumavaraa tunnustella vastauksien taakse ja siten käydä dialogia haastateltavan kanssa. (May 2011, 134.)

Brinkmann (2013, 21) määrittelee puolistrukturoidulle tutkimushaastattelulle neljä osaa: tarkoitus, kuvaus, elämismaailma (life world) ja merkityksen tulkinta. Haastattelun tarkoitus on palvella tutkijan tavoitetta tuottaa tietoa. Haastattelulla pyritään saamaan haastateltavalta kuvaus, ei niinkään haastateltavan pohdintaa ja teorisointia. Haastateltavalta halutaan kuvaus siitä, miten hän kokee maailman ja tapahtumat; ei spekulointia siitä miksi tiettyjä kokemuksia on. Laadullisessa tutkimuksessa elämismaailma on etusijalla kokemuksellisuudessaan, sillä kokemuksista lähdetään kehittämään tuloksia. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on antaa ensikäden ymmärrystä konkreettisten kuvausten avulla. Tutkimuksen tekijän pitää syventyä tulkintojen tekemiseen haastateltujen kuvailemista kokemuksista ja toimista. Elämismaailman tapahtumat ovat harvoin läpinäkyviä ja yksiäänisiä, sen sijaan ne ovat moniäänisiä ja joskus jopa ristiriitaisia antaen varaa useille erilaisille tulkinnoille ja merkityksille. (Brinkmann 2013, 21-23.)

Kysymysten teemoja voi hakea kirjallisuudesta, aiemmista tutkimuksista tai ne voi johtaa teoriasta. Tässä teoreettinen käsite muutetaan haastatteluteemaksi. Tutkimusongelman tiedostaminen on olennaista teemoja miettiessä, sillä tutkimusongelmalla on kokonaisuuden yhteensitova ja erilaisten kysymysten kysymiseen oikeuttava rooli. (Eskola & Vastamäki 2015, 35.)

Tutkimusaineiston analyysi

Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen aineistolle tehdään sisällönanalyysi, joka on kaikille laadullisen tutkimuksen perinteille käyttökelpoinen menetelmä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78). Kyseessä on teoriaohjaava sisällönanalyysi, joka etenee teemoittelusta tyypittelyksi.

Teoriaohjaavassa analyysissä, josta käytetään myös termiä teoriasidonnainen analyysi, on teoreettisia kytköksiä teorian toimiessa tukena, mutta analyysi ei perustu suoraan teoriaan. Analyysistä löytyy aiemman teorian ja tiedon jälki, mutta tarkoituksena ei ole teorian testaaminen vaan uusien ajatusten luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 80.) Teoriaohjaavassa analyysissä ei käytetä yhtä määräävää teoriaa, vaan teoriaosuus koostuu valikoimasta erilaisia aihetta koskettavia teorioita, aikaisempia tutkimuksia ja käsitteiden kirjoja. Tällöin vaarana on, että teoria on tehty liian valikoivasti kooten materiaalia, josta puuttuu punainen lanka, ja jonka soveltaminen jää heikoksi esimerkiksi juuri haastattelusta saadun aineiston analyysissä. Hyvä tutkimus on kuitenkin tehty vuorovaikutuksessa teorian ja aiempien tutkimusten kanssa. (Eskola 2018, 182-183.) Kerätyn aineiston analyysi aloitetaan aineistolähtöisesti, mutta sen edetessä otetaan analyysia ohjauksiksi pohjaksi tarkastelu teoreettista viitekehystä vasten (Tuomi & Sarajärvi 2018, 80).

Analyysissä käytettävänä tekniikkana on teemoittelu, jota syvennetään tyypittelyllä. Ensin haastatteluaineisto ryhmitetään teemojen mukaisiksi. Teemoittelua käytetään analysointitapana usein jonkin käytännöllisen asian määrittämiseksi. Tyypittelyllä taas aineisto kootaan yhdenmukaisten tarinoiden ryhmiksi. Tarkoituksena on tiivistää ja tyypillistää; onnistuessaan tyypit kuvaavat aineistoa laajasti ja mielenkiintoisesti mutta taloudellisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 129-130.) Vaikka sisällönanalyysissä tavoitellaan ilmiöstä tiivistettyä ja yleisessä muodossa olevaa kuvausta, on tutkimuksen lopputuloksen vaarana keskeneräiseksi jääminen; tutkija on järjestellyt aineiston ja esittelee sen tuloksina, mutta tarpeellisten johtopäätösten tekeminen on jäänyt tekemättä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86-87.)

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 78) huomauttavat, että laadullisen tutkimuksen aineistosta pysyy usein ammentamaan useampia kiinnostavia aiheita, joihin ei ollut osannut valmistautua. He ohjaavat kuitenkin rajaamaan tutkittavan ilmiön tarkkaan, ja luovuttamaan kaikki muu mielenkiintoinen aineisto seuraavien tutkimusten aiheiksi.

Tutkijan ei pidä odottaa kertomuksien ja kokemusten joko tukevan tai romuttavan teoriaa. Brinkmann (2013, 24) huomauttaa, että ihmisten kertomukset ovat ristiriitaisia ja se pitää hyväksyä sen sijaan että jättää huomioimatta ne ja keskittyy vain omaa teoriointia tukevaan aineistoon. Analysoidessaan laadullista aineistoa tutkija voi odottaa yllättävää tai oppivansa uutta tutkimuksen edetessä. Oppimisen edellytyksenä on, että tiedostaa ennako-oletuksensa tutkimuskohteesta ja huomioi ne tutkimuksen ennakoarvauksina. Aineiston hankkimisen ja analyysin tarkoituksena on hypoteesien keksiminen ja uusien näkökulmien saaminen, ei niinkään omien ennako-oletusten vahvistaminen. (Eskola & Suoranta 1998, 20.)

4.3 Tutkimusprosessin kuvaus

Opinnäytetyöprosessini alkoi alkukevästä 2017 aiheen valinnalla ja tutkimuskohteen rajauksella. Vielä tuolloin tutkimusmenetelmänä oli tarkoitus olla kirjallisuuskatsaus. Opinnäytetyöni oli osana hanketta, jossa Turun ammattikorkeakoulu oli mukana ja joka toteutettiin vuosina 2017-2018.

Aloitin opinnäytetyöni sisällyttämällä teoreettiseen viitekehykseen taidelähtöiset menetelmät sosiaalialalla ja pakolaisuuden. Etsin teoria-aineistoa sekä Turun ammattikorkeakoulun että Turun kaupungin kirjastojen kirjoista ja tietokannoista. Syyslukukauden 2017 vietin opiskelijavaihdossa Manchester Metropolitan Universityssä, jossa käytin hyväkseni yliopiston kirjaston tarjontaa löytääkseni sopivaa aineistoa myös opinnäytetyöhöni.

Manchesterissä tutustuin myös Manchester Metropolitan Universityn emeritusprofessori Malcom Paynen tuotantoon, josta avautui uusi maailma sosiaalityöhön Paynen esittelemien sosiaalityön teorioiden kautta. Koenkin, että Paynen tuotantoon tutustuminen oli käännteentekevä myös opinnäytetyöni kannalta. Nimittäin kootessani kirjallisuuskatsausta taidelähtöisten menetelmien käytöstä sosiaalialalla minua oli vaivannut tunne, että jotain puuttui, teoriapohja oli haluamaani ohuempi. Halusin vastauksia mm. pohdintaani, mikä ideologia tai ajatusmaailma on voinut vaikuttaa taustalla siihen, että taidelähtöiset menetelmät on otettu työmenetelmäksi sosiaalityössä. Loppujen lopuksi peruutinkin huomattavasti ja lähdin tutkimaan taidelähtöisten menetelmien taakse. Sieltä löysin humanismin ja sain taidelähtöisten menetelmien käytölle haluamani teoreettisen selkärangan. Lisäteorian etsiminen palveli tarkoitusta; teorian tehtävänä on auttaa hahmottamaan ilmiöitä ja ymmärtämään tietoa laajemmassa viitekehyksessä (Sipilä 2011, 22). Teoria tarjoaa selityksiä ja auttaa sekä ymmärtämään että kyseenalaistamaan ajatuksia.

Teoria myös jäsentää monimutkaisia asioita ja parhaimmillaan paljastaa asioita, jotka eivät välttämättä olisi ilmeisiä. (Payne 2014, 11-12.)

Mäntysaari, Pohjola ja Pösö (2009, 8) toteavat, että sosiaalityön teorioita koskevassa kirjallisuudessa teorioita käsitellään etupäässä käytännön sosiaalityön näkökulmasta. He analysoivat, että sosiaalityön ja sen tutkimuksen teorioita on tarkasteltu katkonaisesti ja ilman merkittävää, sosiaalityön erilaisia perinteitä yhdistävää kansainvälistä tutkijayhteisöä, koska sosiaalityöllä on globaalisti vaihteleva asema itsenäisenä oppiaineena. Heidän mukaansa osittain tavoitteena on ollut myös halu jopa teoriakehittelyn kontekstissa olla erottamatta tutkimusta ja käytäntöä. Tässä kohdin he huomauttavat, että tätä teorian ja käytännön symbioosia on analysoitu erottelemalla teoriaorientaatiot ”kolmeen erilaiseen tulokulmaan tutkittavan ilmiön suhteen”. (Mäntysaari, Pohjola ja Pösö 2009, 8-9.)

Nämä Sibeonin (1990) erottelemat kolme erilaista sosiaalityön teoriaa (Paynen 2014, 5-6 mukaan) ovat: Ensimmäisenä ovat teoriat siitä mitä sosiaalityö on, ne ovat osa diskurssia sosiaalityön tarkoituksesta. Tähän voi ottaa kantaa kirjallisesti tai keskustellen, mutta myös sosiaalityön toteutuksen tapa kuvastaa sosiaalityön tarkoitusta. Minä käsitelen opinnäytetyössäni sosiaalityön tarkoitusta humanismin kautta. Toisena ovat teoriat, kuinka tehdä sosiaalityötä, teorioita käytänteistä, jotka rakentavat tapoja tehdä ja toteuttaa ensimmäisen teorian, eli mitä sosiaalityö on, näkemystä. Minun valintana sosiaalityön käytänteeksi on taidelähtöiset menetelmät, joilla hyvinkin toteutetaan humanismin ja humanistisen sosiaalityön arvoja käytännössä. Kolmantena ovat teoriat asiakkaiden maailmasta, jotka kuvaavat todellisuutta, jonka kanssa ammatissa työskennellään päivittäin asiakkaiden parissa. Asiakkaiden maailmana esittelen opinnäytetyössäni maahanmuuttajat; tarkentaen turvapaikanhakijoihin ja pakolaistaustaisiin. Tätä sosiaalityön teorioiden kolmeosaista lajittelua on käytetty käytäntöjen teoreettiseen jäsentämiseen, mutta ne antavat mahdollisuuden ”kulkea sekä käytännöllisistä että teoreettisista lähtökohdista rakentuvia juonteita rinnakkain ja myös erikseen” (Mäntysaari, Pohjola & Pösö 2009, 8-9).

Healyn (2005, Mäntysaari, Pohjola & Pösön 2009, 12 mukaan) kannanotto sosiaalityössä käytettävistä teorioista on, että hän määrittelee ne lainatuiksi ideoiksi. Mäntysaari, Pohjola ja Pösö (2009, 12) täydentävät tätä esittämällä, että sosiaalityössä myös teoreetikot ovat lainattuja, koska puhtaasti sosiaalityöhön keskittyneitä teoreetikkoja on harvassa.

Keväällä 2018 sovimme opinnäytetyötäni ohjaavan opettajani kanssa, että vaihtaisin tutkimusmenetelmän kirjallisuuskatsauksesta haastatteluiksi, koska kirjallisuuskatsaukseen oli vaikea löytää tutkimustekniikan onnistumiselle tarpeellista määrää tarpeeksi laadukkaita tutkimuksia. Päätöksen jälkeen päivitin tutkimussuunnitelman tutkimusmenetelmän osalta.

Marraskuussa yllättäen työllistyin kuluneen kesän kesätyöpaikkaani, ensimmäiseen sosiaalialan työhöni ja seuraavat puoli vuotta kuluivatkin ajan ja energian puolesta uuden työn oppimisessa; opinnäytetyöprosessi oli horrostilassa. Valmistumisaikataulu siirtyi sitä mukaa kun sijaisuuksiani jatkettiin. Opinnäytetyöni sidonnaisuus hankkeeseen päättyi sen myötä, kun hanke loppui joulukuussa 2018. Minun opinnäytetyöni muuttui sen jälkeen itsenäiseksi tutkimukseksi.

Keväällä 2019 päätin, että kesken jäänyt opinnäytetyöprosessi oli saatava jälleen käyntiin ja vietyä loppuun asti. Seuraavaksi vuorossa oli tutkimushaastattelujen tekeminen. Lähetin haastattelupyynnöitä sähköpostitse eri toimijoille, kunnes sain kokoon suunnitellut kolme haastateltavaa. Haastateltavia valitessani käytän valintaperusteena ns. eliittiotantaa, jossa haastateltaviksi valikoituvat ne, joilta odotetaan olevan annettavissa parhaiten tietoa tutkimuksen alaisesta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88). Toiveenani oli, että haastateltavilla olisi jokin sote-alan spesifioimatonta koulutustaustaa, sillä toivoin, että haastateltava pystyisi reflektoimaan aihetta sen kautta. Eli pelkän taidealan koulutuksen saanutta henkilöä en olisi valinnut haastateltavaksi. Loppujen lopuksi sain haastateltavaksi henkilöitä, joilla on mielestäni hyvin mielenkiintoiset koulutusyhdistelmät. Kaikilla haastateltavilla oli ensimmäisenä koulutuksena jokin taidealan koulutus, tämän jälkeen kukin heistä oli kouluttautunut lisää ja suuntautunut sosiaali- ja opetusalan opintoihin: kahdella sosionomiopinnot, yhdellä kasvatustieteen opinnot.

Kesäkuussa 2019 haastattelin tutkimustani varten kolmea taidelähtöisten menetelmien ja maahanmuuttajien kanssa työskentelevää henkilöä. Kahta heistä haastattelin heidän työympäristössään, jolloin tallensin haastattelut älypuhelimeni sanelimeen. Yhden haastattelun tein Skype-palvelun välityksellä, jolloin tallensin haastattelun tallentamalla videopuhelun. Haastattelun yhteydessä pyysin haastateltavilta kirjallisena suostumuksen haastatteluun (liite 1). Skype-palvelun välityksellä tehdyn haastattelun kirjallisen suostumuksen haastatteluun sain sähköpostitse.

Haastattelujen lopuksi minulla oli litteroitavaa aineistoa yhteensä 115 minuutin verran. Kirjoitin ne puhtaaksi sanantarkkaan. Tämän jälkeen alkoi aineiston teemoittelu, joka oli

osittain syntynyt jo kehittäessäni haastattelurungon (liite 2). Haastateltavani olivat vastaanneet kysymyksiin ilahduttavan pohdiskelevasti ja vastaukset eri teemojen alla saattoivat sivuta toistakin teemaa tai teeman sisäistä tyyppiä, joten yhteenveto ja analyysi ei ole ollut tehtävissä suoraviivaisesti, vaan eri pohdintoja yhdistellen. Tekstinkäsittelyohjelman lisäksi kovassa käytössä oli perinteinen yliviiwaustussit, paperi ja sakset -metodi.

Haastattelukysymysteni teemat olin rakentanut ottamalla vaikutteita kirjallisuudesta, aiemmista tutkimuksista, teoriasta ja oman mielenkiintoni mukaisesti. Osa näistä teemoista jäi pois lopullisesta tutkimuksesta. Poistin epäolennaisia tai jos vastausaineistoista ei löytynyt punaista lankaa. Saatuani teemat kasaan aloitin niiden tyypittelyn eli pyrin tiivistämään ja tyypillistämään. Osasta teemoja löytyi useampia tyyppejä. Osa tyypeistä jäi yhden haastateltavan kokemukseksi, tämä todennäköisesti osittain haastateltavien joukon pienuuden vuoksi.

Sisällönanalyysin jälkeen alkuperäisistä teemoista mukaan jäivät luova toimijuus, kokemukset vaikutuksista erityisesti vuorovaikutukseen ja kielen oppimiseen sekä eettiset kysymykset. En ollut valmistautunut uuden oppimisen ja kielen merkityksellisyyden teemoihin haastattelurungossani, mutta ne nousivat niin vahvasti kaikkien haastateltavien kertomuksista oma-aloitteisesti, että sisällytin ne käsiteltäviksi tuloksiin. Luova toimijuus ja kielen oppiminen löysivät paikkansa uuden oppimisen teeman alaisuudesta.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Haastateltavien työn lähtökohdat ja tavoitteet

Haastateltavien työn kohderyhminä olivat maahanmuuttajat, jotka olivat tulleet Suomeen joko kiintiöpakolaisina, turvapaikanhakijoina tai perheen yhdistämisen myötä. Yhä turvapaikanhakijan statuksella olevia ei ollut kenenkään asiakkaina, vaan kaikilla asiakkailla oli kuntapaikka. Kahdella haastateltavista asiakasryhmää oli rajattu iän mukaan; alle 30-vuotiaisiin nuoriin. Yhden haastateltavista toimintaan kuului asiakkaiden itse tekemän taiteellisen toiminnan lisäksi ryhmien tutustumiskäyntejä taide- ja kulttuurilaitoksiin, toisella repertuaarissa oli vahvasti osallistujien itse tekemä taidelähtöinen toiminta ja samalla oppiminen eri luovuuden muodoista. Kolmas haastateltava yhdisti työssään ryhmille sekä taidelähtöisiä että toiminnallisia menetelmiä.

Kaikkien haastateltavien tarjonta tekemiselle pohjasi heidän omaan osaamiseensa, ryhmäohjelma oli muotoutunut ohjaajan taiteellisen suuntautumisen mukaiseksi. Yksi haastateltavista kertoi myös poimineensa oppeja työtoveriltaan ja ottaneensa niitä osaksi ryhmätoimintaa. Toiminta oli muotoutunut myös kokeilujen myötä; onnistunut lajikokeilu oli johtanut sen ottamiseksi pysyvästi toimintaan. Yksi haastateltavista oli kunnan palveluksessa, kaksi työskenteli järjestölle. Kaikkien toiminnan perustana oli hanketoiminta ja myös järjestötyöntekijöiden hankekumppani oli kunta. Pisimmillään hanke oli kolmannessa vuodessaan. Kyseiseenkin hankkeeseen haettiin rahoitus kuitenkin joka vuosi erikseen valtiolta.

Haastateltavien työskentelyn päämäärinä olivat yhteisöllisen kokemuksen, sosiaalisen vuorovaikutuksen sekä identiteetin ja itseilmaisun vahvistuminen taidelähtöisin menetelmien keinoin.

”...että se taide voi olla niinkun yhteinen kieli, jonka kautta voi ilmasta itseään. Ja se aika nopeestikin niinkun hahmottu niin, että me halutaan tällä mielekkäällä vapaa-ajan toiminnalla ja meidän toiminnalla ylipäänsää vahvistaa jotenkin sitä itseilmasua ja omaa identiteettiä ja sitä niinkun kuulumista joko siihen yhteisöön tai yhteiskuntaan laajemmin, ja tavallaan, et mitä kautta sitä voidaan niinkun vahvistaa sitä omaa, omaa ääntä.”

Yksi haastateltavista mainitsi toiminnan tavoitteeksi myös maahanmuuttajille uuteen kotipaikkakuntaansa tutustuttamisen ja kiinnittämisen. Tätä oli toteutettu käymällä ryhmän kanssa paikkakunnan kulttuuri- ja taidelaitoksissa.

Jokainen haastateltu oli pyrkinyt saamaan ryhmien osallistujilta toiveita toiminnan muodoista, mutta kaikki olivat kokeneet, että osallistujien oli vaikea esittää toiveita sisällölle. Syyt tähän olivat inhimillisiä. Haastateltavat olivat havainnoineet, että osallistujilla oli yleensä hyvin vähän tietoa ja osaamista taiteesta ja tietoisesti luovasta toiminnasta. Asiakkaat eivät ole useinkaan päässeet käymään koulua ja harrastamaan taideaineita. Tai vaihtoehtoisesti taide on koettu itselle kaukaiseksi. Se on saattanut kiinnostaakin, mutta koska ei ole saanut ikinä kokeilla taiteen tekemistä, ei voi tietää pitääkö siitä. Osallistujien odotukset ovat alussa olleet lähinnä mahdollisuudesta sosiaaliseen tekemiseen:

”...ei ehkä osaa toivoa mitään, että toivottavasti me mentäis nyt taidemuseoon, kun ei tiedä mikä se on tai että semmonen on ylipäättään olemassa. Että ehkä siinä ekoilla kerroilla on ollu semmosta et ihmiset jotenki on tyytyväisiä siitä, että ne jotenki on muitten kanssa siellä ja heidät on kutsuttu mukaan, ja mä luulen, et ne odotukset on jotenki sitä, että he odottaa sitä, että ollaan yhdessä.”

Taidetyöskentelyä ei myöskään tarjota samoissa määrin kuin esimerkiksi urheilua, varsinkaan pojille, kritisoi yksi vastaajista. Hän koki, että ulkomaalaiset pojat ”pistetään” pelaamaan jalkapalloa. Ja jos pojilta kysytään mikä heistä olisi heille mieluisaa tekemistä, siihen on helppo vastata jalkapallo, koska sitä on aina pelattu, kommentoi myös toinen vastaaja.

Kokemuksia vaikutuksista

Ryhmien tunnelmaa ja toimintaa haastateltavat kommentoivat sanoilla ja termeillä ”aktivoituminen”, ”inspiroituneesti”, ”vilkkaasti”, ”paljon naurua”, ”keskittyminen”, ”syventyvää”, ”jakamista”, ”tehdään yhteisiä juttuja”, ”lämmän tunnelma”. Nämä koettiin ryhmää yhdistävinä tekijöinä. Osallistujat tulevat toisilleen läheisemmiksi ryhmän perustehtävän eli yhteisen toiminnan äärelle syventyessään, kommentoivat haastateltavat yleisesti. Kaksi haastatelluista nosti erityisesti esiin turvallisen ilmapiirin tärkeyden ja kertoivat panostavansa sen luomiseen. Keinoina olivat mm. kiireettömän tunnelman luominen ja kuulumisten vaihtaminen kahvi- tai teemukin äärellä.

Taidetyöskentelyn on tutkittu helpottavan osallistujien sosiaalista kanssakäymistä ja suhteiden syntymistä (ks. Pétursdóttir 2013, 64; Secker et al. 2017, 11; Sonn et al. 2013, 103). Yksi haastateltavista mainitsi iloinneensa, kun eri taustoista tulevat osallistujat tutustuivat toisiinsa, myös toinen haastateltavista kommentoi kuinka ryhmässä eri kulttuureista tulevat havaitsevat heitä yhdistävät tekijät. Ryhmää oli myös verrattu perheeseen.

Yksi haastateltava kertoi ryhmiin osallistuneiden nuorten (ymmärtääkseni perheryhmäkodin) ohjaajilta tulleen palautetta, että nuoret olivat taidetoiminnan myötä alkaneet ilmaisemaan itseään enemmän ja käyttämään jopa metaforia. Haastateltava oli havainnoinut toiminnan aloittaneen osallistujissa prosessin, jossa nämä havainnoivat omaa elämänsä. Hän mainitsi myös kokevansa taiteella olevan hyvän vaikutuksen osallistujien itsetuntoon. Taidetyöskentelyn henkistä hyvinvointia kohottavaa vaikutusta on raportoitu myös muissa tutkimuksissa (Kalmanowitz & Ho 2017; Pétursdóttir 2013, 64; Secker et al. 2017, 11; Sonn et al, 2013, 103; Tomlinson, A. 2018, 41-42).

Yksi haastateltava kuvaili prosessia, joka oli tapahtunut ryhmän aikana, kun tutkittiin kuvataiteen menetelmin symboliikkaa ja sitä millaisin symbolein kuvaisivat nykyistä elämäntilannettaan ja tulevaisuuttaan. Haastateltava kuvasi osallistujien havainneen, että kokivat elämän olleen lähinnä selviytymistä, ja nyt vasta pääsivät miettimään ajan kanssa elämäänsä. Tutkittaessa kouluympäristössä taidetoiminnan vaikutuksia hiljattain maahantulleisiin nuoriin pystyttiin raportoimaan nuorissa syntyneen pohdintaa tulevaisuuden identiteetistään ja roolistaan (ks. Sonn et al, 2013, 103).

Yhteisen kielen merkityksellisyydestä

Kielen merkityksellisyys tuloksissa yllätti minut. Haastatteluni teemoihin sisältyi kyllä keskustelu toiminnan merkityksellisyydestä osallistujien suomen kielen oppimiselle. Mutta yhteisen kielen puuttuminen koettiin hidastavaksi tekijäksi. Yhteisen kielen puutteen tuomista vaikeuksista muissakin taidetoimintaryhmissä on dokumentoitua tietoa (ks. Hieta-niemi 2018b, 16; Mikkonen 2018, 44).

Haastateltavien vastauksissa oli yhteisen kielen puuttumisen merkeissä havaittavissa turhautuneisuutta, jota ei muuten työhön liittyen käynyt esiin. Ohjaajat olisivat halunneet käydä keskusteluja osallistujien kanssa sisällöstä, osallistujien kokemuksia toiminnasta saadusta hyödystä tai muuten keskustella syvemmin asioista. Jossain kohdin harjoitteen tarkoitus ei ollut lainkaan avautunut edes tehtäessä osalle ryhmästä, joka ei ehkä

kulttuurillisesti ollut tottunut tämän kaltaiseen harjoitteeseen, mutta yhteisen kielen puuttumisen vuoksi sille ei voinut antaa ymmärrettävää selitystä. Hietaniemi (2018b, 16) on omassa työssään kokenut kielitaidon ja sen puutteen osallistujia eriarvoistavaksi tekijäksi.

Haastateltavat olivat käyttäneet apunaan kielimuurin ylittämiseen kieliapua eli sekä suomea että ryhmäläisten valtakieliiä puhuvia kieliavustajia, Google-kääntäjää, visuaalista ohjeistusta ja ohjeistuksen esittäminen näyttämällä mallia. Selkosuomea oli käytetty myös, mutta se ei ollut haastateltavan mukaan riittävä apu.

5.2 Uuden oppiminen

Taidelähtöiset menetelmät vastaavat sosiaalityön päämääristä voimaantumiseen, jolloin yksilö pääsee mm. kehittämään taitojaan. Tutkimuksessani uuden oppimisen tärkeys tuli esiin kaikilta haastateltavilta.

Haastateltava, joka on ohjannut osallistujille pitkäkestoisia ryhmiä, joissa on opeteltu tekemään jokin työ alusta loppuun, kertoi että osallistujissa on ollut niitä, jotka ovat havahduneet haluavansa oppia lisää menetelmästä, jopa lähteä opiskelemaan sitä. Ylipäätään osallistujat ovat oppineet, että taidetyöskentely, johon on alkujaan voinut suhtautua epäilevästi, koska ei ole koskaan tehnyt sitä, onkin ollut antoisaa. Vaikka työpajoissa on tarkoitus olla turvallinen ja salliva ilmapiiri, sen ei tarvitse tarkoittaa sitä, etteikö työstä voisi antaa rakentavaa kritiikkiä. Kyseinen haastateltava kertoi, että pitkäkestoisien työn edetessä nuoret olivat itse esittäneet toiveita, että ohjaaja olisi kriittisempi, koska nuori oli halunnut kehittää työtään. Alun perin oli lähdetty tekemään matalan kynnyksen merkeissä niin että kaikilla olisi mahdollisuus kokeilla tekemistä, eikä osallistujat olleetkaan ilmaisseet nolouden tai osaamattomuuden tunteita. Haastateltava uskoi, että tämä liittyi prosessin pitkäkestoisuuteen; osallistujilla oli aikaa oppia ja kehittyä.

Uuden oppiminen ei tarkoita vain taitoja. Yhteiset tutustumiskäynnit esimerkiksi eri taidelaitoksiin ovat onnistuneet kiinnittämään uuteen paikkakuntaan. Haastateltava kertoi, että ryhmän jälkeen osallistuja oli kertonut käyntien opettaneen hänet arvostamaan nykyisen kaupungin tarjoamia mahdollisuuksia.

Luovaan toimijuuteen oppiminen

Jo aiemmin todetusti osallistujilla on ollut yleisesti alussa esittää toiveita siitä mitä he haluaisivat taiteen merkeissä tehdä, koska konsepti on uusi, tuntematon, vieras, kaukainen, ei-arkipäiväinen, kuten haastateltavat kuvasivat taiteen ja sen tekemisen olleen osallistujille alussa. Ihminen on toki luova toimija arjessaan, mutta luovuus taiteen tekijänä voi olla täysin uutta. Jos taiteen tekeminen ei ole ollut täysin uutta, niin sillä ei ole ollut tunnustettua arvoa.

”Tai että se oma luova tekeminen sitä ei oo ehkä arvostettu tai jotenkin et jos on ollut koulussa niin ei oo sillä tavalla kuin vaikka täällä kuin minä oon ala-asteesta lähtien on ollut kuvista ja muuta.”

Ryhmiin osallistujat eivät siis tulleet ryhmiin tietoisina itsestään luovina toimijoina. Yksi haastatelluista koki, että taidetyöskentelyssä ryhmäläiset ovat olleet hyvinkin itsekriittisiä. Osallistujia on pitänyt kannustaa aloittamaan.

Yksi vastaaja muistutti, että käsitys siitä mitä taide on, on erilainen riippuen eri kulttuureista, mutta myös eri ihmisillä on taiteelle erilaisia merkityksiä ja käsityksiä. Hän olikin ryhmissään halunnut herätellä osallistujien kesken ajattelua/pohdintaa taiteen olemuksesta. Hän pohti myös paljon sitä, miten menetelmää ohjataan osallistujille. Hän koki, että jonkinlaiset osallistujille annettavat raamit ovat edellytys ajatuksen syntymiselle:

”Että et ihan täysin tyhjästä ei voi myöskään niinkun syntyä inspiraatio ja luovuutta ja innostusta. (...) Mut et sitten ei hän tiedäkään, et hän voiskin olla tosi kiinnostunu jostain nykytanssista, koska ei oo vaan käsitystä siitä.”

Hän koki myös, että vailla taiteellisen lopputuloksen päämäärää tehty toiminta voi olla hedelmällistä. Toiminnasta syntynyttä lopputulosta voidaan tutkia ja huomata, että se voi olla kiinnostavaa myös taiteen näkökulmasta.

Vahvistusta kielitaitoon

Yhdenkään haastateltavan toiminnan ytimessä ei ollut suomen kielen opetus osana ryhmätoimintaa. Kokemukset kielitaidon kehittymisestä toiminnan sivutuotteena vaihtelivat. Jos osallistujilla oli jo vähäistä suomen kielen osaamista, niin haastateltavat kokivat, että toiminta oli vahvistanut kielen osaamista. Yhden haastateltavan mukaan omista ryhmistä

saaduissa palautteissa on ollut paljon mainintoja suomen kielen vahvistumisesta. Osallistujille oli jäänyt kokemus, että ”täällä mä ymmärrän suomea mut en tän ulkopuolella”. Haastateltava mietti ryhmän taidelähtöisen toiminnallisuuden tukevan itseilmaisua kaikin puolin, ei ainoastaan kielellisesti, mutta kieli kulkee orgaanisesti itseilmaisun mukana.

Kokemus oli myös, että jos osallistujalla ei ollut lainkaan suomen kielen opintoja takana, niin ryhmästäkään ei kielitaitoa opi, vaikka altistuukin kielelle. Jos taas osasi edes vähän, vaikka ei hyvin, niin tietty toimintaan liittyvä sanasto tulee tutuksi, ja nimenomaan sellainen sanasto, jota taas ei kielikurssilla opetettaisi.

5.3 Ammattieettiset pohdiskelut

Kysymys toiminnan herättämistä eettisistä pohdinnoista ei antanut yhteen vedettävää linjausta vaan kaikki kolme lähestyivät aihetta omalta kantilta. Nämä olivat mahdollisuus tarjota toimintaa vain pienelle osallistujakunnalle (resurssien vähyys versus potentiaali asiakaskunta), työntekijän rooli turvallisen tilan säilyttäjänä ja ryhmäläisten taidetoiminnan eettiset kysymykset esimerkiksi tekijänoikeuksiin liittyen. Yksi haastateltavista osoitti kiitoksen esimiehilleen mahdollisuudesta kysyä ja keskustella kaikesta mieltä askarruttavasta.

Turvallisen tilan tarjoaminen mietitytti yhtä haastateltavaa paljon. Hän tosin myös pohti, liittykö turvallinen tila eettisten kysymysten huomioitiin, mutta mielestäni liittyy suurestiinkin. Haastateltava oli havainnoinut osallistumista eri kanteilta. Hän pyrkii säilyttämään ryhmän turvallisuuden tunnetta toiminnan aikana ulkopuolisten aiheuttaman häiriön myös huomioimalla että ”siellä [ei] myöskään oo puhelimen päässä jonkun isä, tai joku...” ja myös itse osallistujien osallistumisen tapa on täysin osallistujasta itsestään kiinni, sitä ei määrittele ohjaaja tai muut osallistajat.

”Ja vaikka sä et osallistuis sillä kerralla mihinkään ikään kuin että sä haluat jäädä kaikesta siitä toiminnasta pois, niin sekin voi olla tosi tärkeätä osallistumista. Et ei tavallaan kukaan ryhmäläinen eikä varsinkaan tietenkään ohjaajatkaan niin lähe arvottaan sitä, et mikä on se riittävä osallistumisen aste, koska sitä ei voi sitä henkilökohtasta kokemusta tietää. Että et toiselle se voi olla tosi, tosi isoo ja merkittävää osallistumista, vaikka hän istuis koko sen toimintakerran jollain tuolilla ja seurais vaan, mitä muut tekee. Me

ei voida tietää, mitä kaikkee siäl silti voi tapahtua ja minkälainen se kokemus siitä osallisuudesta voi olla.”

Turvalliselle tilalle ajatuksellisena jatkeena toimii yhden haastateltavan kokemus nuorten ryhmiä ohjatessaan, että osallistujille oli tarpeen antaa myös yksilöaikaa. Kaikki osallistujat eivät uskalla ilmaista itseään sanallisesti ryhmätilanteissa, mutta kahdenkeskinen aika ohjaajan kanssa saa avautumaan ajatuksista.

”Vaikka kuinka turvallista se on, että nuori tarvii sitä omaa tilaa, että hän saa kertoa niitä ajatuksia, onko mahdollista. Että just nää tämmösiä aivan huippuja ideoita, niinku heidän mielestä oli tyhmä, ei uskaltanut sanoa.”

Hyvin konkreettisenä esimerkkinä ryhmäläisten oman toiminnan eettisyyttä oli käsitelty käymällä ryhmässä läpi tekijänoikeuksia ja toisten työn kunnioitusta. Ryhmäläisten kanssa oli keskusteltu valokuvaamisen yhteydessä siitä ketä tai mitä voi kuvata ja miten. Kaikkiaan kuvallista työtä luodessa oli keskusteltu toisen töiden matkimisesta ja sen luovallisuudesta.

Yksi haastateltava toivoi, että jokainen uusi maahanmuuttaja ”sais tän jotenkin automaattisesti”, kun nyt osallistuminen oli mahdollista alle kymmenelle kerrallaan ja yhden työntekijän resursseilla toteutettuna. Toimintaa oli järjestetty kieliryhmittäin ja haastateltava toivoi, että toimintaa voitaisiin järjestää muillekin kuin suurten kieliryhmien, kuten arabian, puhujille.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI

6.1 Tulosten analyysi

Rantala (2013, 90-91) kirjoittaa kulttuuri- ja taidetoiminnan vaikutusten arvioinnin saamasta kritiikistä. Kritiikkiä on syntynyt, koska vaikutukset eivät ole niin suoraviivaisia ja yksinkertaistavia kuin vaikuttavuusajattelun malleissa. Rantalan mukaan arjen pienet hetket osoittavat usein parhaiten taideperustaisen toiminnan vaikutukset. Kokemusta leimaa subjektiivisuus. Rantalan mukaan taideperustaisen toiminnan vaikutusten näkyväksi tekemisessä konkreettisten esimerkkien kuvaaminen ja analysointi ovat paras tapa. (Rantala 2013, 90-91.) Pysin käyttämään Rantalan ohjeistusta tulkintojeni selkärangana.

Taidelähtöisten menetelmien käytössä sosiaalialalla ensisijaisena pyrkimyksenä ei ole tuottaa taidetta tai edes luovaa lopputulosta. Ydin on toiminnan tuottamissa hyvinvointivaikutuksissa. Voimaantuminen on myös ihmissuhteiden kehittämistä. Toiminnallinen ajanvietto yhdessä, oli kyseessä sitten vauhdikas draamatyöskentely tai keskittyminen oman työn ääreen, oli haastateltaville näyttäytynyt yhteisöllisyyden vahvistumisena ja edesauttanut asiakkaiden tutustumista muihin ryhmäläisiin. Itseilmaisun vahvistuminen toimi sekä ryhmässä että ryhmän ulkopuolella. Ryhmien tavoitteet oman identiteetin pohdintaan toi myös liikuttavia esimerkkejä siitä, kuinka nuoret olivat havahtuneet siihen, että pystyvät ensimmäistä kertaa miettimään itseään ja omaa identiteettiään, tulevaisuuden haaveitakin.

Turvallisen ilmapiirin luominen on tietoista ja hienovaraista toimintaa, ja haastateltavani toivat turvallisen tilan merkitystä esiin oma-aloitteisesti. Turvallista tilaa oli rakennettu tietoisesti eri toimenpitein. Ryhmien tarkoituksena on luoda turvallinen tila, mutta mielestäni on myös hienoa, että taidetyöskentelyn ja uusien taitojen kehittyessä osallistujien kunnianhimon vahvistumiselle oli annettu tilaa. Oli mielenkiintoista kuunnella kertomuksia pitkäaikaisempien taideryhmien osallistujien pyynnöstä saada jopa kritiikkiä töistään; heillä oli uusien taitojen sisäistämisen myötä herännyt halua kehittyä ja jopa suunnitella tulevaisuutta sen parissa. Mielestäni tämä kielii myös työntekijän onnistumisesta turvallisen tilan luojana, osallistujat uskalsivat pyytää kritiikkiä, koska luottivat sen olevan rakentavaa. Tämä toteuttaa mielestäni teoriaosuudessa esittelemääni Barnesin (2009, 36)

toivomusta, että osallistujille annetaan toiminnassa selkeitä vaihtoehtoja, jotta osallistujat ovat kumppaneita, eivät pelkkiä vastaanottajia.

Humanismin usko ihmisen kykyyn käyttää rationaalista ajattelua hallitakseen omaa elämänsä tukee mielestäni kritiikin antamista sitä pyydetessä, vaikka se ei olisikaan toiminnassa alkuperäisenä tarkoituksena ollut. Kritiikin antamisella tuetaan henkilön halua kehittyä. Vilmilän (2016, 36) mukaan ”taidon ja tiedon merkitystä onnistumisen kokemukseksi ja sitä kautta elämäntaitojen vahvistumiselle ei siis tule aliarvioida”. Oppimani valossa minäkin lasken uusien taitojen ja tietojen saamisen tärkeiksi rakennusaineiksi ihmisen resilienssin vahvistamiseen. Humanistinen sosiaalityön mukaan ongelmat ovat luonnollinen osa ihmiselämää. Tavoitteena ei ole niinkään ongelmanratkaisu, vaan asiakkaiden resilienssin vahvistaminen, jotta he pystyvät jatkossa reagoimaan vastaantuleviin elämäntilanteisiin tarpeellisin taidoin.

Maslow’n huippukokemuksen käsitteen mukaan huippukokemus on ihmisen kokemus itselleen jostain tärkeästä ja merkityksellisestä. Kokemus toimii oivallusten ja vahvistuneisuuden tunteen lähteenä. (Smart 2011, 130.) Uuden oppimisen merkityksellisyys tukee myös Maslow’n näkemystä ihmisen pyrkimyksestä itsensä toteuttamiseen.

Haastattelujeni jälkeen jäin miettimään voisiko sosiaalialan työntekijä, jolla ei ole taidealan koulutusta, tarjota tämän kaltaista työskentelyä eri asiakasryhmille. Kaikki kolme, joita haastattelin, olivat tosiaan saaneet myös taidealan koulutuksen sosiaali- tai kasvatustieteiden koulutuksen lisäksi. Itse koen, että koska en hallitse mitään luovaa menetelmää, taidelajia, niin en kykenisi tarjoamaan asiakkaille näin vahvaa kokemusta kuin mitä haastateltavani. Tässä pääsemmekin pyrkimykseen moniammatillisuudesta, jossa esimerkiksi minä sosiaalialan ammattilaisena työskentelisin yhdessä taidealan ammattilaisen kanssa tuottaen ryhmä- tai yksilötyötä asiakkaiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Mutta on aikamoinen kultakimpale työnantajalle löytää työntekijä, jolla on sekä sosiaali- että taidealan kompetenssi!

Koen kuitenkin tärkeäksi, että tämän kaltaista työtä tekevällä on nimenomaan jokin ”ihmisyyden” ymmärrykseen valmistava koulutus, oli se sitten sosiaalialan, kasvatustieteiden tai esimerkiksi psykologian koulutus. Luin McGregor & Ragabin (2016, 17) raporttia, jossa viitattiin Paul Hamlyn Foundationin tekemään arviointiin rahoittamistaan projekteista, joissa oli käytetty taidelähtöisiä menetelmiä maahanmuuttajanuorten kanssa tehdyssä työssä. Arvioinnissa oli havaittu, että taiteilijavetoisissa projekteissa osallistujien syrjäytymisen kokemus oli kasvanut (McGregor & Ragab 2016, 17). Valitettavasti en

löytänyt alkuperäistä arvioreporttia, jossa tätä havaintoa olisi varmasti avattu lisää. Hietaniemi (2018a, 100) kertoo kuvataidekasvatuksen opiskelijana ohjauskokemuksestaan sekä suomalaisille että maahanmuuttajataustaisille nuorille, että maahanmuuttajuuden ja kotoutumisen teemojen ymmärtämiseksi hänen lisäkseen muutoin taiteilijoista koostunut työryhmä oli kaivannut ”vahvemmin tueksi sosiaalityön tietämystä ja osaamista”. Työskentelyssä lienee kaivataan sen kaltaista sensitiivisyyttä ja eettistä ymmärrystä, johon tarvitaan tietynlaista koulutusta.

Sensitiivisyydestä sukupuolisensitiivisyyteen, nimittäin jalkapallo on varmasti mieluista toimintaa useille maahanmuuttajapojille ja sitä on heille helppo tarjota, koska se saa valtaosalta innostuneen vastaanoton. En käy kieltämään jalkapallon mahdollisuuksia onnistumisen kokemusten tarjoajana, keinona ryhmäytymiseen ja jopa kielitaidon vahvistajana, mutta toimintoja suunniteltaessa voisi kysyä onko maahanmuuttajapojille tarjottava toiminta stereotypisoitunutta ja vähemmäksi sukupuolisensitiivistä. Voisiko se olla kunnianhimoisempaa?

Kun toiminnan ensisijaisena tavoitteena ei ole suomen kielen opettaminen, voisi ”kieliavun” tai ihan tulkkien käyttö olla perusteltua, jotta kohtaaminen olisi syvempää ja ryhmäläisillä olisi ryhmän idean ymmärrettyään mahdollisuus helpommin vaikuttaa sisältöön. Ymmärrän perustelut yhden kieliryhmän kokoamiselle omaksi ryhmäkseen, kun on tavoitteellista toimintaa, mutta koen hedelmällisemmäksi vaihtoehdoksi, että eri taustoista ja kulttuureista tulevat ovat samassa ryhmässä. Näin opitaan yhä enemmän keskinäistä ymmärrystä.

Toiminnallisuudella oli kuitenkin ollut havaittavissa positiivisia vaikutuksia osallistujien suomen kielen kehitykseen. Uskoisin, että se, että ryhmässä omaa suomen kieltä oli ymmärretty, toisin kuin ryhmän ulkopuolella, oli tuottanut osallistujalle ryhmään kuulumisen kokemusta. Lisäksi ryhmässä käytettiin spesifiä sanastoa, joka ei tartu käyttöön koulussa tai kielikursseilla. Latva (2016, 52) oli havainnut tutkiessaan jalkapallon merkitystä nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen, että myös ohjattu urheiluharrastus oli tarjonnut ympäristön, jossa heikommallakin kielitaidolla pääsi sosiaaliseen kanssakäymiseen ja jalkapallo oli myös tuonut osallistujien ulottuville suomen sanastoa, jota ei koulussa opi.

Uuden oppiminen ei tarkoita vain taitoja. Yhteiset tutustumiskäynnit ovat onnistuneet kiinnittämään uuteen paikkakuntaan. Pääkaupunkiseudun imu on maahanmuuttajien keskuudessa suuri. Tätä oli ollut myös haastatellun ryhmässä osallistujalla, mutta

ryhmän jälkeen osallistuja oli kertonut käyntien opettaneen hänet arvostamaan nykyisen kaupungin tarjoamia mahdollisuuksia. Tämä toimintamalli kannattaisi omaksua muillakin paikkakunnilla, jotta niissä saataisiin oleskeluluvan saaneita kotiutumaan sinne sijoilleen. Näin tuettaisiin valtion kotouttamisohjelman pyrkimystä vähentää omatoimista muuttoa pääkaupunkiseudulle ja muihin kasvukeskuksiin. Katson haastateltavani toteuttavan valtion kotouttamisohjelmaa kahdella rintamalla; paikkakunnalle kotiuttamisen lisäksi hän auttaa tulijoiden pääsyä osalliseksi suomalaisessa yhteiskunnassa taiteen ja kulttuurin keinoin. Myös tutkittaessa taideterapian vaikutuksia maahanmuuttajien hyvinvointiin havaittiin taideterapian auttavan kotiutumaan ja kotiutumisessa uuteen ympäristöön (Dieterich-Hartwell & Koch 2017). Näiden tulosten soveltaminen maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä laajemminkin voisi auttaa kotouttamisohjelman tavoittelemassa ilmiössä. Mielestäni on erityisen turhauttavaa, jos asukas muuttaa toiselle paikkakunnalle kesken kolmen vuoden kotoutumisajan ja kotoutumisprosessi jää kesken.

Kysymys asiakkaiden pystyvyydestä luovaan toimijuuteen syntyi omasta kiinnostuksestani. Minua on kiinnostanut erityisesti se miten luova toiminta, luovan ilmaisukeinon saaminen, vaikuttaa tekijään. Mielelläni puhunkin juuri luovasta ilmaisusta taiteen sijaan, sillä jos pyytää toista luomaan taidetta, se voi mielestäni aiheuttaa ihmisessä suorituspainetta siitä, millainen esteettinen kokemus lopputuloksena tulisi olla. Siihen on liian helppo todeta, että ”en minä osaa.” Lisäksi ihmisillä voi olla hyvinkin kapeat käsitykset siitä mitä taide voi olla, kuten yksi haastateltavistanikin huomautti. Sosionomiopintojeni aikana vastaanottokeskuksessa tehdyssä harjoittelussa järjestimme erilaista vapaaajantoimintaa vastaanottokeskuksessa asuville turvapaikanhakijoille. Minä järjestin yhden kuvataidetyöpajan. Oli mielenkiintoista havaita tällä yhdellä kerralla muun muassa se, että kukaan ei kuvannut piirustuksissaan tai maalauksissaan ihmisiä. Huomasin myös osallistujien itsekritiikin ja ujouden toiminnassa. Suurimmalla varmuudella piirtämään alkoi se, joka oli itsevarma kyvystään matkia jo olemassa olevaa kuvaa. Ja näin hän jäljensi piirtämällä myös tuossa työpajassa valokuvan antamasta mallista. Haastateltaviltani saadut vastaukset vahvistivat kokemustani siitä, että tietoisesti luovan toimijan löytäminen itsestään ei ole yksiselitteistä. Ja lisäksi havainto siitä, että luovuus ja inspiraatio eivät synny liiallisesta vapaudesta, vaan vaatii raamit, oli mielestäni tärkeä oppi.

Taidelähtöisiä menetelmiä käyttäessään sosiaalialan työntekijän ei ole tarkoitus toimia terapeutina tai analysoida asiakkaan töitä. Haastatteluja analysoidessani koin, että kaikki kolme haastateltavaa olivat tietoisia työroolistaan. Tekemisellä ei myöskään tunnut olevan tavoitteena jonkin taiteellisen päämäärän suorittaminen, vaan asiakkaiden

itseilmaisun vahvistaminen sekä itsetuntemuksen ja osallisuuden lisääminen siinä missä uusien tietojen ja taitojenkin. Sain kuvan, että kaikkien kolmen ote työhön oli innostunut ja refleктоiva. Teoriaosuuteen keräämiäni esimerkkejä taidelähtöisen toiminnan eettisistä ongelmakohdista en huomannut haastateltavien kertomuksissa. Olisinko saanut erilaisia tuloksia, jos haastateltavien koulutustaustasta ei olisi löytynyt ihmistieteitä, en tiedä.

Kukaan haastateltavista ei kommentoinut tätä siten, että se olisi kuulostanut hänen mielestään ongelmalliselta, mutta itse mietin eettiseltä kantilta myös toiminnan projektiluonteisuutta. Kaikki haastateltavat työskentelivät projekteissa ja hankkeissa. Kuten jo aiemmin kerroin, Iso-Britanniassa taideprojekteja toteuttavat yhteisöt ovat kokeneet vaikeaksi pitkäaikaisten suunnitelmien tekemisen, kun suurin osa rahoituksesta on suunnattu aikarajoitteisille projekteille (Kidd et al. 2008, 19). Myös Pétursdóttir (2013, 66) havainnoi Suomessa, että maahanmuuttajien taiteen opetus on "(monimuotoista, vuorovaikutteista ja sensitiivistä) työpajatoimintaa", koska pitkäjänteistä ja säännöllistä taiteen opetusta maahanmuuttajille ei vielä ole, eikä sitä kyetä toteuttamaan nykyisillä resursseilla. Näin ollen opetusta ei suunnitella erityisen pitkälle vaan määrärahojen loppuminen katkaisee sen, toteaa Pétursdóttir (2013, 67), joka tosin ei pidä määräaikaaisuutta välttämättä ongelmallisena.

6.2 Tutkimuksen arviointi

Toteutus ja menetelmät

Tutkimukseni toteutus ei mennyt aikataulun puolesta suunnitelmien mukaisesti. Alkujaan tutkimuksellani oli toimeksiantajana hanke, mutta hanke päättyi vuosi ennen tutkimukseni valmistumista, joten siirryin tekemään itsenäistä tutkimusta. Opinnäytetyön prosessi alkoi keväällä 2017 ja ajatuksenani oli, että käytän siihen vuoden ja valmistun keväällä 2018. Mitään odottamatonta ei varsinaisesti tapahtunut, hidasteena toimi vain elämä: vietin yhden lukukauden vaihto-opiskeluissa Iso-Britanniassa, muutin toiselle paikkakunnalle, kävin matkoilla ja työllistyin ilokseni kokoaikaisesti sosiaalialalle.

Haastatteluja tehdessäni pyrin olemaan kiltti ja kohtelias, mutta haastatteluja purkaessani havaitsin olleeni liian kiltti ja kohtelias, ja haluni olla jankuttamasta jotain aihetta sai minut usein miettimään, että "tästäkin olisi voinut kysyä lisää". Olisin hyvin voinut pyytää

yksityiskohtaisempia vastauksia, heittäytyä vastavuoroisempaan dialogiin, kysyä tarkennuksia ja jopa haastaa. Puolistrukturoidun haastattelun ideana kun on, että haastattelijalla nimenomaan on mahdollisuus osallistua tiedon tuottamiseen.

Minun on hyvin vaikea arvioida vaikutinko jollain tavoin haastattelujen muotoutumiseen. Mielestäni Skypeä käyttäminen yhdessä haastattelussa ei heikentänyt kontaktia. Koin tämän haastateltavan olevan avoin, enkä huomannut hänen vierastavan Skype-yhteyttä, vaikka koimmekin aluksi pieniä teknisiä vaikeuksia. Kahden muun haastattelemisen heidän omassa työympäristössään toimi varmaan heille rentouttavana tekijänä. Pahin ympäristö, jota voisin ajatella haastatteluille, olisi ollut hälyinen kahvila.

Eettisyys ja luotettavuus

Perustana tutkimusetiikalle "ovat elämän kunnioittaminen, hyödyn tuottaminen, haitan välttäminen, oikeudenmukaisuus ja ihmisen autonomia" (Pietilä & Länsimies-Antikainen 2008, 12). Nämä teesit ovat olleet omana eettisenä pyrkimyksenäni opinnäytetyöprosessini aikana.

Suurinta eettistä kädenvääntöä olen käynyt itseni kanssa käyttäessäni termiä "maahanmuuttajat" viitatessani tutkimuksen asiakasryhmään. Termin alle mahtuu niin monenlaista, maahanmuuttaja kun voi olla kuka tahansa maahan pitemmäksi aikaa muuttanut. Maahanmuuttajuus ei ole synonyymi pakolaisuudelle. Asiakaskunta, johon tutkimukseni kohdentui, on kuitenkin saapunut Suomeen joko pakolaisina, turvapaikanhakijoina tai perheen yhdistämisen myötä. Mutta silti koin loppujen lopuksi selkeimmäksi termiksi käyttää tutkimuksessani tuon kovin heterogeenisen "maahanmuuttajan".

Tutkimusetiikan perspektiivistä hyvän tieteellisen käytännön ensisijaisiksi edellytyksiksi määritellään rehellisyyden lisäksi yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyön eri vaiheissa. Tutkimuksessa odotetaan sovellettavan "tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä". (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019a.) Olen selvittänyt oman tutkimusprosessini ja käyttämäni menetelmät luvussa neljä mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Tutkimusmenetelmiin olen saanut ohjausta ammattikorkeakoulussa ja hakenut niitä tutkimusoppaista. Lisäksi olen lukenut opinnäytetyötäni varten useita eri tasoisia tutkimuksia, joissa olen tulosten lisäksi kiinnittänyt huomiota käytettyihin tutkimusmenetelmiin ja hakenut niistä ideoita omia tutkimusmenetelmiä käyttäessäni.

Tutkimuksen eettinen kestävyys tarkoittaa myös, että muiden (tutkijoiden) työhön ja saavutuksiin viitataan asianmukaisesti ja kunnioitetaan muiden tekemää työtä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019a). Olen käyttänyt teorialähteinä alan kirjallisuutta ja tieteellisiä artikkeleita. Olen kiinnittänyt erityisen tarkkaa huomiota siihen, että mitään lähteistä ottamiani tietoja en ole esittänyt omina ajatuksinani ja että lähteet on merkitty tarkasti.

Opinnäytetyöni sidonnaisuus hankkeeseen katkesi opinnäytetyöni valmistumisen pitkitäessä. En koe viittaamista hankkeeseen tarpeelliseksi, koska kytköstä ei enää ole ja olen hankesidonnaisuuden loputtua kesken opinnäytetyöprosessini muokannut tutkimuskysymystäni ja muutenkin toiminut oman mielenkiintoni mukaisesti. Tarkoitukseni on yhä, että opinnäytetyö palvelisi myös työelämää. Mutta se on myös osoitus omasta osaamisestani. Koen kuitenkin, että minulla on tiettenkin yhä sidonnaisuus haastateltaviini ja kohdeasiakaskuntaani. Tässä sidonnaisuus tarkoittaa minulle sitä, että olen käsitellyt sekä osallisia eettisesti ja kunnioituksella että haastateltavieni antamaa tutkimustietoa kunnioituksella ja huolella, mutta tuonut esiin tarpeelliset tutkimustulokset. Tutkimusaiheeni valitsin alun alkaen oman kiinnostukseni mukaisesti.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019a) edellyttää, että tutkimusorganisaatiossa otetaan huomioon tietosuojaa koskevat kysymykset. Minä annoin haastateltaville lupaukseni, että käsittelen heistä kerättävää tutkimustietoa luottamuksellisesti ja niistä ei voi tunnistaa haastateltavan henkilöllisyyttä. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019b, 12-13) tosin muistuttaa, että tutkimukseen osallistuneen henkilön nimettömyydestä huolimatta henkilön voi tunnistaa lukija, joka tuntee ”tutkimuskohteena olevan yhteisön tai organisaation toimintaa”. Olen pyrkinyt turvaamaan haastateltavieni identiteetin olemalla paljastamatta työpaikkaa, varsinaista työnimikettä, sukupuolta tai tarkkaa sijaintia. Lisäksi litteroinnin jälkeen tuhosin haastattelutiedostot. Haastateltavat myös tiesivät jo ennen haastattelua käydyn sähköpostiviestinnän myötä, että haastattelu tallennetaan joko sanelimeen tai Skype-videona. Videossakin tosin kuului haastateltavasta vain ääni, kuvayhteyttä ei käytetty haastattelun aikana haastateltavan puolesta.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudelle olennaista on, että tutkimukseen valitut tutkimusmenetelmät ovat käyttökelpoisia tutkittavaan aiheeseen (Jyväskylän yliopisto, 2010). Puolistrukturoitu haastattelu ja sisällönanalyysi ovat varsin perinteisiä tutkimusmenetelmiä. Luotettavuutta tarkastellaan myös tutkimustuloksien valossa; ne eivät voi olla sattumanvaraisia ja niissä tulisi olla yleistettävyyttä ja siirrettävyyttä muihin tilanteisiin ja kohteisiin (emt.). Vahvistuvuudella odotetaan, että muut vastaavasta ilmiöstä

tehdyt tutkimukset tukevat tehtyjä tulkintoja (Eskola & Suoranta 1998, 153). Mielestäni tutkimustulokseni ja tulkintani ovat linjassa aiempien tutkimusten kanssa.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 122) toteavat, että perusvaatimus laadulliselle tutkimukselle on, että tutkijalla on tarpeeksi aikaa tutkimuksensa tekemiseen. Siinä on minun tutkimukseeni erinomaisesti pätevä vaatimus. Tämän tutkimuksen kanssa olen tutkinut teoriaa hyvän ajan kanssa. Välillä tutkimukseni on lähtenyt aivan liian korkealentoiseksi verrattuna siihen mikä palvelisi aihetta parhaiten. Olen pyrkinyt kompromissiin innostumiseni kanssa.

Käytettävyys

Toimitan opinnäytetyöni haastattelemilleni ammattilaisille ja heidän organisaatioilleen. Kaikkiaan opinnäytetyöni palvelee työelämää toimien apuna suunniteltaessa taidelähtöisten menetelmien integrointia osaksi asiakastyötä. Se tukee tavoitteiden asettamisessa ja menetelmien suunnittelussa ja myös mietittäessä moniammatillisen työn mahdollisuuksia. Opinnäytetyöni paikkana on myös toimia taidelähtöisten menetelmien käyttäjälle tai menetelmien käyttöönottoa suunnittelevalle teoreettisena selkärankana, ja auttaa tiedostamaan työskentelyn motiivit ja työntekijän oman ihmiskuvan.

Opinnäytetyöni vahvistaa taidelähtöisten menetelmien paikkaa sosiaalialalla tehtävässä asiakastyössä, koska se osoittaa taidelähtöisten menetelmien antavan ammattilaisille työkaluja asiakaskunnan kohtaamiseen ja asiakkaille itselleen väylän selkeyttää omaa paikkaansa maailmassa ja itsetuntemuksen myötä resilienssiä.

Oma oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu

Vertaan opinnäytetyöprosessin aikana käymääni oppimisprosessia ja kokemaani ammatillista kasvua sosionomin kompetensseihin (ks. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2016).

Koen, että eettinen tiedostaminen on ollut vahvuuksiani läpi 43-vuotisen elämäni. Muistan 80-luvun lapsena pohdiskelleeni rotusortoa ja koe-eläinten käyttöä. Ja näin aikuisena teen valintoja eettisin perustein. Olen yhä heikomman puolella, ei vain ihmisten kesken, vaan myös muun elollisen huomioiden. Ja joitain vuosia sitten vahvistunut eettisyyden vaatimus tekemälleni palkkatyölle oli yksi syistä tehdä uramuutos ja hakeutua

opiskelemaan sosiaaliaalaa. Siksi pidän sosiaaliaalan eettistä osaamista yhtenä ammatillisista vahvuuksistani. Ja osittain siksi sisällytin teoriaosuuteen humanismin, sillä se sopii omaan ihmiskäsitykseeni ja arvomaailmaani, sen lisäksi, että se sopii mielestäni hyväksi teoreettiseksi viitekehyykiseksi taidelähtöisten menetelmien taakse. Laajemman perspektiivin saaminen aiheeseen on tukenut ammatillista kasvuani.

Toinen sosionomin kompetensseissa mainittu osa-alue, joka on vahvuuksiani jo ennestään, on kriittinen yhteiskuntaosaaminen. Ehkä tuottamani tekstin rivien välistä se on huomattavissakin. Toivon, että siihen liittyy myös osallistava osaaminen. Osallistamisen taitoa on vaadittu minulta muissa tehtävissä ja koen suoriutuneeni siitä hyvin. Aiemmin olen valmistunut kulttuurituottajaksi (AMK) ja tuolloin tein opinnäytetyöni sosiokulttuuriseen innostamiseen liittyen.

Asiakastyön osaamiseni on mielestäni tämän opinnäytetyöprosessin myötä vahvistunut asiakkaiden voimavaraistamisessa ja asiakastyön teoreettisten työorientaatioiden ja menetelmien osaamisessa. Sosionomin odotetaan osaavan toimia myös ”kulttuurisensitiivisesti ja moninaisuutta tukien asiakastyössä sekä edistää kulttuurien välistä vuoropuhelua”. Mielestäni aiheeni käsittely on lisännyt minulla tätäkin ymmärrystä. Myös palvelujärjestelmäosaamiseni on vahvistunut sekä kuntapuolen että kolmannen sektorin toiminnan puolesta sekä haastateltavieni kautta että kootessani teoriatietoa asiakasryhmästäni.

Se missä jäi toivomisen varaa, oli oman työni johtaminen, joka liittyy mielestäni sekä kehittämisoosaamiseen että työyhteisö- ja johtamisosaamiseen. Työni valmistuminen siirtyi useaan otteeseen. Tiedän, että jos olisin tehnyt opinnäytetyön parityönä, olisin pysynyt aikataulussa. Toisaalta jos jotain hyvää tästä valmistumisen pitkittymisestä voi etsiä, niin ajatusprosessi aiheen parissa on ollut mielenkiintoinen. Minulla on ollut aikaa prosessoida aihetta ja lähteä tutkimaan sitä eri tulokulmista. Riippumattomuus antoi mahdollisuuden tutkia juuri sillä tavoin mihin oma nenä ja vaisto vei.

LÄHTEET

- Anttila, E. 2017. 1.1 Ihmiskäsitys ja ihmiskuva. Ihmis- ja oppimiskäsitykset taideopetuksessa. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 58. Viitattu 14.11.2018 <https://disco.teak.fi/anttila/1-1-ihmiskasitys-ja-ihmiskuva/>.
- Bardy, Marjatta 2007. Taiteen paluu arkeen. Teoksessa Marjatta Bardy & Riikka Haapalainen & Merja Isotalo & Pekka Korhonen (toim.) Taide keskellä elämää. Helsinki: Like, 21-33.
- Barnes, S. 2009. Drawing a line. A discussion of ethics in participatory arts with young refugees. Teoksessa S. Barnes (toim.) Participatory Arts with Young Refugees. Six essays collected and published by Oval House Theatre 2009. London: Oval House Theatre, 34-40.
- Berschewsky, T. 2017. Jälkihuolto kotoutumisen tukena ja nuoren apuna. Yksin, ilman huoltajaa, alaikäisenä maahan tulleiden nuorten jälkihuollon mahdollisuudet. Siirtolaisuus-lehti 1/2017. Siirtolaisuusinstituutti, 37-40.
- Björklund, K. 2015. Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a Nordic context. Turku: Institute of Migration. Viitattu 31.8.2018 <http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/c26.pdf>.
- Brinkmann, S. 2013. Qualitative Interviewing: Qualitative Interviewing. Oxford University Press, Incorporated.
- Campbell, P., Spooner, A. & Gale, S. 2012. Asylum seeking, refugee and homeless young people and families. Teoksessa M. Thompson; C. Hooper; C. Laver-Bradbury & C. Gale (toim.) Child and adolescent mental health. 2. painos. London: Hodder Education.
- Chen, J., Lau, C., Tapanya, S. & Cameron, C.A. 2012. Identities as protective processes: socio-ecological perspectives on youth resilience. Journal of Youth Studies, 15:6, 761-779.
- Coholic, D. 2010. Arts Activities for children and young people in need. Helping children to develop mindfulness, spiritual awareness and self-esteem. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Davies, K. 2012. Working with diversity - cultural competence in child and adolescent mental health (CAMHS). Teoksessa M. Thompson; C. Hooper; C. Laver-Bradbury & C. Gale (toim.) Child and adolescent mental health. 2. painos. London: Hodder Education.
- Dieterich-Hartwell, R. & Koch S.C. 2017. Creative Arts Therapies as Temporary Home for Refugees: Insights from Literature and Practice. Behavioral Sciences, Behav. Sci. 2017, 7, 69. Viitattu 25.10.2017 <https://www.mdpi.com/2076-328X/7/4/69>.
- Dissanayake, E. 2015. Art and Intimacy: How the Arts Began. Seattle and London: University of Washington Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa R. Valli, & J. Aaltola, (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: PS-Kustannus, 27-44.
- Eskola, J. 2018. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 - Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-Kustannus, 180-200.

Euroopan muuttoliikeverkosto, 2017. Maahanmuuton tunnusluvut 2016. Viitattu 14.4.2017 http://emn.fi/files/1528/Tilastokatsaus_2016_FI_netti.pdf.

Fobear, K. 2017. "This painting is nice, but I wish it were more political." Exploring the challenges and dilemmas of community art with LGBT refugees. *Women's Studies International Forum* 62 (2017) 52-60. Viitattu 5.2.2018 <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.turkuamk.fi/science/article/pii/S0277539516300693>.

Gorman, G.E. & Clayton, P. 2005. *Qualitative Research for the Information Professional. A practical handbook*. 2. painos. Lontoo: Facet Publishing.

Greene, L. & Burke, G. 2007. Beyond self-actualization. *Journal of Health and Human Services Administration; Harrisburg* Vol. 30, Iss. 2, (Fall 2007): 116-28. Viitattu 8.11.2018 <https://search-proquest-com.ezproxy.turkuamk.fi/docview/199984904?accountid=14446>.

Healy, Karen (2005) *Social Work Theories in Context. Creating Frameworks for Practice*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Helminen, M-L, 2017. Maahanmuutto kasvattaa nuorten määrää. *Tieto & Trendit* 14.3.2017. Viitattu 14.4.2017 http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/210/#_ga=1.212249748.1024979014.1486300946.

Hietaniemi, H. 2018a. Future Reflections – taideperustainen toimintatutkimus nuorten kaksisuuntaisen kotoutumisen edistämisestä videotaidetyöpajassa. *Kuvataidekasvatus pro gradu -tutkielma*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Viitattu 12.10.2019 <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201804261146>.

Hietaniemi, H. 2018b. Kohtaamispaikkana kokeellinen videotaidetyöpaja. Future reflections -videotaidetyöpaja. Teoksessa M. Hiltunen, E. Mikkonen, M. Huhmarniemi & M. Laitinen (toim.) *Taidevaihde – Kaksisuuntaista kotoutumista taiteen ja sosiaalityön keinoin*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 58. Rovaniemi: Pohjolan Palvelut Oy, 15-17. Viitattu 12.10.2019 https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63693/Taidevaihde_web_a1.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.

International Federation of Social Workers, 2000. Definition of social work. Viitattu 18.8.2012 [http://ifsw.org/policies/definition of social work/](http://ifsw.org/policies/definition%20of%20social%20work/).

IHEU, 2002. Amsterdam Declaration 2002. International Humanist and Ethical Union. Viitattu 19.11.2018 <https://iheu.org/about/humanism/the-amsterdam-declaration/>.

Jyväskylän yliopisto, 2010. Tutkimuksen toteuttaminen. Viitattu 27.10.2019 <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen#tutkimustulosten-luotettavuus>.

Kalmanowitz, DL. ja Ho, R.T.H. 2017. Art therapy and mindfulness with survivors of political violence: A qualitative study. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, Vol 9 (Suppl 1), Aug 2017, 107-113.

Kauppila, R. A. 2007. *Ihmisen tapa oppia*. Juva: PS-kustannus.

Kidd, B., Zahir, S. & Khan, S. 2008. *Arts and Refugees: History, Impact and Future*. London: The Baring Foundation, the Paul Hamlyn Foundation and Arts Council England. Viitattu 21.12.2017 <https://baringfoundation.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/ArtsandRefugees.pdf>.

Kohli, R. 2011. Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children. *Child Abuse Review* Vol. 20: 311-323 (2011).

Korhonen, Pekka, 2017. Taidelähtöiset menetelmät. Viitattu 14.4.2017. <http://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/taidelahtoiset-menetelmat/>.

Kotouttaminen.fi, 2019. Maahanmuuttajat Uudellamaalla. Viitattu 17.10.2019 <https://kotouttaminen.fi/uusimaa>.

Laitinen, L. 2017. Taide, taiteellinen toiminta ja nuorten hyvinvointi. Teoksessa K. Lehikoinen & E. Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Helsinki: Taideliopisto, 31-45. Viitattu 8.2.2018 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-16-7>.

Latvala, M. 2016. Maahanmuuttajataustainen nuori osana suomalaista yhteiskuntaa: Jalkapalloharrastuksen merkitys poikien integraation edistäjänä. Sosiaali- ja terveys hallintotieteen pro gradu -tutkielma. Filosofian tiedekunta. Vaasa: Vaasan yliopisto. Viitattu 19.4.2019 https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/2478/osuva_7141.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lee, J. S. 2012. Unaccompanied Refugee Minors and their Strategies to Navigate a New World: A Grounded Theory. Virginia Commonwealth University, Richmond, Virginia. Viitattu 15.8.2013 <http://hdl.handle.net/10156/3862>.

Lehti J. 2018. Kotoutumista pelien, leikkien ja draaman keinoin. Teoksessa: L. Karlsson; A-L. Lastikka & J. Vartiainen (toim.) KOTO - Kohtaamisia taidolla ja taiteella. Kielten ja kulttuurien yhteisöllistä oppimista ja kotoutumista. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 84-91. Viitattu 13.10.2019 http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2890-0/urn_isbn_978-952-61-2890-0.pdf.

Malchiodi, C.A. 2007. The Art Therapy Sourcebook. New York: McGraw-Hill.

Malchiodi, C.A. 2010. Humanistiset lähestymistavat. Teoksessa Malchiodi, C.A. (toim.) Taideterapian käsikirja. EU: UNIPress, 78-93.

May, T. 2011. Social Research: Issues, Methods and Process. 4. painos. Maidenhead: McGraw-Hill Education.

McGregor, E. and Ragab, N. 2016. The Role of Culture and the Arts in the Integration of Refugees and Migrants. European Expert Network on Culture and Audiovisual (EENCA). Viitattu 7.3.2018 <https://migration.unu.edu/publications/reports/the-role-of-culture-and-the-arts-in-the-integration-of-refugees-and-migrants.html>.

Mikkonen, E. 2018. Kaksisuuntainen kotoutuminen – Taiteen ja sosiaalisen kohtaamisia. Teoksessa M. Hiltunen, E. Mikkonen, M. Huhmarniemi & M. Laitinen (toim.) Taidevaihde – Kaksisuuntaista kotoutumista taiteen ja sosiaalityön keinoin. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 58. Rovaniemi: Pohjolan Palvelut Oy, 41-45. Viitattu 12.10.2019 https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63693/Taidevaihde_web_a1.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. 2009. Johdanto. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus, 7-16.

Ojanen, Markku 2011. Minä ja muut. Itsetuntemuksen kirja. Helsinki: Kirjapaja.

Payne, M. 2011. Humanistic social work. Core principles in practice. Palgrave Macmillan.

Payne, M. 2014. Modern Social Work Theory. 4th edition. Palgrave Macmillan.

Pesonen, A. 2007. Yhdessä - osallisina. Teoksessa Marjatta Bardy & Riikka Haapalainen & Merja Isotalo & Pekka Korhonen (toim.) Taide keskellä elämää. Helsinki: Like, 44-47.

Pétursdóttir, J. 2014. Taide kotouttaa. Taiteen opetus kotouttamisvaiheessa olevien maahanmuuttajien kolmannen sektorin opetuksessa. Kuvataidekasvatus. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta.

Pietilä, A-M. & Länsimies-Antikainen, H. 2008. Etiikkaa monitieteisesti - johdantoa pohdinnoille ja kysymyksille. Teoksessa A-M. Pietilä ja H. Länsimies-Antikainen (toim.) Etiikkaa monitieteisesti Pohdintaa ja kysymyksiä. Multidisciplinary Ethics Discussion and Questions. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 45. Hoitotieteen laitos, 11-13. Viitattu 16.10.2019 http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0130-8/urn_isbn_978-951-27-0130-8.pdf.

Pitkäranta, A. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Työkirja ammattikorkeakouluun. Joki-oinen: e-Oppi Oy.

Rantala, P. 2013. Taidelähtöinen toiminta katalysaattorina ja näkyväksi tekijänä. Teoksessa P. Rantala & S-M. Jansson (toim.) Taiteesta toiseen. Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 10, 74-94. Viitattu 13.10.2019 https://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/files/2009/02/Taiteesta_toiseen.pdf.

Rauhala, L. 1983. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus.

Ryan, M. 2008. Evaluation Report: Oval House Theatre Living Here Project for Young Refugees and Asylum Seekers. Viitattu 26.10.2019 <https://baringfoundation.org.uk/wp-content/uploads/2009/04/LivingHere.pdf>.

Ryynänen, S., Varjonen, S., Hahtola, P., Hosiasluoma, N., Nortio, E., Urpilainen, J. ja Ylikojola, P. 2017. Maahanmuuttotutkimus meni baariin. Yhteiskunnallinen ja osallistava teatteri maahanmuuttokysymysten jäsentäjänä. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2017, vol. 18, 57-71.

Rönkä, A-L & Kuhalampi A, 2011. Johdanto. Teoksessa I. Kuhanen; M. Liski; S. Niemeläinen; P. Rantala; A-L Rönkä & I. Väänänen (toim.) Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu, Sarja C Artikkelikokoelmat, osa 75. N-Paino Oy, 10-13.

Sandahl H., Norredam M., Hjern A., Asher H. & Nielsen SS. (2013): Policies of access to healthcare services for accompanied asylum-seeking children in the Nordic countries. Scandinavian journal of public health. Aug. 41(6), 630–636.

Sava, I. ja Katainen, A. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa Sava, I. ja Vesänen-Laukkanen, V. (toim.) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva: PS-kustannus, 22-39.

Secker, J., Heydinrych, K., Kent, L. ja Keay, J. 2017. Why art? Exploring the contribution to mental well-being of the creative aspects and processes of visual art-making in an arts and mental health course. Arts & Health, 1-13. Viitattu 21.12.2017 <https://doi.org/10.1080/17533015.2017.1326389>.

Sibeon, R. 1990. Comments on the structure and forms of social work knowledge. Social Work and Social Sciences Review 1(1): 29-44.

Sipilä, A. 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Smart, J. 2011. Disability Across the Developmental Life Span: For the Rehabilitation Counselor. New York: Springer Publishing Company.

Snellman, O., Seikkula, J., Wahlström, J. & Kurri, K. 2014. Aikuisten turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten mielenterveyden ja psyykkisten ongelmien erityispiirteet. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2014: 51 203-222.

Sonn, C. C., Grossman, M. & Utomo, A. 2013. Reflections on a Participatory Research Project: Young People of Refugee Background in an Arts-Based Program. Journal for Social Action in Counseling and Psychology. Volume 5, Number 3, Fall 2013, 95-110.

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto, 2016. Sosionomi (AMK) kompetenssit - Socionom (YH) kompetenser - hyväksytyt/godkända Kuopio 29.4.2016. Viitattu 14.11.2018. <https://www.innokyla.fi/web/verkosto1167849/sosionomi-amk-kompetenssit-socionom-yh-kompetenser-hyvak-sytyt/godkanda-kuopio-29.4.2016>.

Sudbery, J. 2010. Human Growth and Development. New York, NY: Routledge.

Tilastokeskus, 2019. Maahanmuuttajat väestössä. Viitattu 17.10.2019 <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html>.

Tikka, I. 2004. Muistojen keinussa. Teoksessa Sava, I. ja Vesanen-Laukkanen, V. (toim.) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva: PS-kustannus, 150-166.

Tomlinson, A. 2018. Visual art and mental health. A systematic review of the subjective wellbeing outcomes of engaging with visual arts for adults ("working-age", 15-64 years) with diagnosed mental health conditions. What Works Centre for Wellbeing. Viitattu 10.1.2018 <https://what-workswellbeing.org/product/visual-arts/>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019a. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Viitattu 27.10.2019 <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta>.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019b. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 6.10.2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2016. Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016-2019 ja valtioneuvoston periaatepäätös Valtion kotouttamisohjelmasta. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 45/2016. Viitattu 18.2.2018. <https://tem.fi/documents/1410877/3506436/Valtion+kotouttamisohjelma+vuosille+2016-2019.pdf/f6d25e21-a2ce-4fea-9838-e9807dd752e9/Valtion+kotouttamisohjelma+vuosille+2016-2019.pdf>

Vanhanen, E. 2017. Taiteisiin osallistumisen hyvinvointivaikutukset ja maahanmuuttajat. Teoksessa K. Lehtikoinen & E. Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Helsinki: Taideyliopisto, 61-69. Viitattu 8.2.2018 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-16-7>.

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vilmiä, F. 2016. Elämäntaitojen äärellä. Taidetyöpaja nuorten elämäntaitojen vahvistajana. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 102. Viitattu 17.3.2017 https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/elamantaitojen_aarella.pdf.

Wade J, Mitchell F, Baylis G. 2005. Unaccompanied asylum seeking children. The response of social work services. British Association for Adoption and Fostering: London.

Kirjallinen suostumus tutkimukseen

Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan Kati Ollulan opinnäytetyötään varten tekemään haastatteluun, jonka aiheena on taidelähtöiset menetelmät maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä.

Minulle on selvitetty, että minusta kerättävää tutkimustietoa käsitellään luottamuksellisesti ja siten, että niistä ei voi tunnistaa henkilöllisyyttäni. Voin keskeyttää osallistumisen missä vaiheessa tahansa.

Paikka ja päiväys

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Haastattelurunko

Teemat

Odotukset

- Millaisista lähtökohdista lähdettiin?
- Millaisia odotuksia työntekijällä itsellään?

Toiminta

- Onko kokenut jonkin työntekijänä vaikeaksi?
- Huomioitavaa asiakasryhmässä?
- Millaisen tunnelman toiminta herättää?
- Onko luovana toimijana oleminen osallistujille helppoa?

Vaikutukset

- osallistujien väliseen vuorovaikutukseen
- suomen kielen oppimiseen
- Odottamatonta ja yllättävää?
- Mitä itse oppi jatkon kannalta?

Eettisyys

- Toiminnan myötä nousseet eettiset kysymykset